

OSMANLI İSTANBULU VI

VI. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu Bildirileri
11-13 Mayıs 2018, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

editörler

Feridun M. Emecen

Ali Akyıldız

Emrah Safa Gürkan

OSMANLI İSTANBULU

VI. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu, Bildiriler

proje yönetimi

İbrahim Kâfi Dönmez

düzenleme kurulu

Feridun M. Emecen (başkan), Ali Akyıldız (başkan yardımcısı),
Emrah Safa Gürkan (akademik sekreter), Cengiz Yolcu (akademik sekreter)
Mehmet Yılmaz (idari sekreter), Alphan Akgül,
Ertuğrul Ökten, Özlem Çaykent

editörler

Feridun M. Emecen

Ali Akyıldız

Emrah Safa Gürkan

yayın koordinatörü

Mehmet Yılmaz

grafik tasarım

Ender Boztürk

kapak tasarımı

Ümit Ünal

basım tarihi

2019

ISBN 978-605-9437-07-3

Gök Matbaacılık

Tevfik Bey Mah. Halkalı Cad. No. 162/7 Sefaköy / Küçükçekmece-İstanbul
Sertifika No. 33157

Emecen, Feridun M. (ed.)

Osmanlı İstanbulu-V / Feridun M. Emecen, Ali Akyıldız, Emrah Safa Gürkan (ed.). -
İstanbul : İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi; İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2019.

856 s. ; res. ; 24 cm.

ISBN 978-605-9437-07-3

1. İstanbul (Türkiye)_Tarihçe 2. Osmanlı İmparatorluğu_Tarihçe

956.21 DC 20

Fatih Sultan Mehmed'in
Sahn-ı Semân Medreselerine Vakfettiği
Kitaplar

Mehmet İnbaşı – Tahsin Hazırbulan

Erciyes Üniversitesi – Munzur Üniversitesi

Sözlükte “durmak; durdurmak, alıkoymak” anlamındaki vakıf (vakf) kelimesi terim olarak, “*bir malın mâliki tarafından dini, içtimâî ve hayrî bir gayeye ebediyen tahsisi*” şeklinde özetlenebilecek hukukî bir işlemle kurulan ve İslâm medeniyetinin önemli unsurlarından birini teşkil eden hayır müessesesini ifade eder. İslam ve Osmanlı hukukunda ve sosyal hayatında vakıflar; sosyal devlet anlayışının bir tezahürü olarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte ahiret inancı ve yardımlaşma isteği vakıfların kurulmasında önemli faktörlerden olmuştur. Osmanlı Devleti’nde bu amaç doğrultusunda kurulmuş çok sayıda vakıf mevcuttur. Kurulan vakıflar içerisinde en zengin olanları padişah ve hanedan ailesi mensupları tarafından kurulmuş olan vakıflarla birlikte yüksek kademedeki devlet görevlilerinin kurmuş olduğu vakıflar da gelir yönünden zengin vakıflardır.

Osmanlı hanedanı tarafından yaptırılmış olan cami, han, hamam, medrese, imaret, su yolları, vb. gibi hayrat eserlerinde, sunulan hizmetlerin sürekliliğinin sağlanması amacıyla akarı (geliri) çok büyük olan vakıflar kurulmuştur. Mimari ve nakdi değerler üzerine

kurulan bu gibi hanedan vakıflarının haricinde yine hanedan mensupları, var olan bir kuruma/vakfa kendilerine ait olan para, değerli madenler vb. gibi malları bağış yoluyla vakfetmişlerdir. Bu bağışlardan birisi de Fatih Sultan Mehmed'in Sahn-ı Semân Medreseleri Kütüphanesi için yapmış olduğu kitap bağışlarıdır.

İstanbul'un fethini müteakip Fatih Sultan Mehmed'in bugünkü Fatih semtinde inşa ettirmiş olduğu Fatih Külliyesi çeşitli birimlerden oluşmuştur. Külliye'nin müştemilatında iki minareli ve bir şerefeli cami ile iki tarafında Sahn-ı Semân veya Semâniye Medreseleri ismiyle sekiz medrese yaptırılmış, ayrıca bu medreselere talebe yetiştirmek için de medreselerin arkasında "Tetimme" ismi verilen sekiz medrese daha inşa edilmiştir. Kurulmuş olan bu medrese ile Osmanlı ilim ve eğitim tarihi içinde bir dönüm noktası başlamıştır. Sahn-ı Semân medreseleri için de önemli bir akar sağlayan Fatih, maddi olarak yapmış olduğu bu hizmetlerden başka, medrese kütüphanesi için çok sayıda kitabı(nı) da vakfetmiştir. Vakfetmiş olduğu kitaplar arasında dini ilimler, tıp, astronomi, tarih, edebiyat vb. gibi alanlarda yazılmış 839 adet kitap bulunmaktadır.

Söz konusu vakıf kitaplar için oluşturulmuş olan kütüphane defteri 968/1561 yılına aittir. Defterin giriş kısmında Fatih'in kitapları vakfettiğine dair Arapça bir mukaddimesi bulunmaktadır. *Tafsili kitab-ı tefasir-i evkaf-ı Sultan Mehmed Han* ibaresinden sonra vakfedilen kitaplar, alanlarına göre kaydedilmiştir. 80 varaktan oluşan bu defterde vakfedilen kitaplar, yazarları, kitabın içeriği, sayfa sayısı ve dış özellikleri hakkında bilgi verilmektedir. Defterde Fatih Sultan Mehmed'den başka Hatipzade, Kadızade ve Mehmed Şah Çelebi tarafından vakfedilen kitaplar hakkında da bilgiler vardır.

Tüm bu bilgilerden hareketle hazırlanacak bildiride; hanedana ait farklı bir vakıf anlayışını ve Fatih Sultan Mehmed'in kurucusu olduğu Sahn-ı Semân Medreselerine bağışladığı kitaplar ve içerikleri hakkında bilgiler verilecektir.

Fetih Sonrası İstanbul'da İmar Faaliyetleri

Fatih Sultan Mehmed, muhasara ve fetih esnasında büyük bir hasara uğrayan İstanbul için imar ve iskân çalışmalarını başlatmıştır.

Fetih sonrası şehirde bulunan halkın evlerinde, soylu insanların Fener bölgesinde yaşamalarına ruhsat verilmiştir.¹ Fatih, İstanbul'un yeniden imar edilmesinde Bizansın asillerden olan Notaras'ı kendisine danışman olarak seçmişti.² Şehrin kılıçla alınması neticesinde ortaya çıkan "Yağma" geleneğini fethin ikinci gününde yasaklayan Sultan'ın amacı şehrin daha fazla tahrip edilmesinin önüne geçmekti. Fethin sembolü olarak Ayasofya ve şehirde bulunan birçok kilise camiye çevrilmiştir. Fatih 1455 yılında şehir için bir tahrir çalışması yaptırmıştır.³ Bu tahrir neticesinde İstanbul'da bulunan hane, dükkân, kilise vb. gibi birçok yapıda kayıt altına alınmıştır. Şehrin, yeniden inşa ve iskânında bu tahrirden istifade edilmiştir.⁴ Dukas, Bizans Tarihi eserinde fetihten sonra İstanbul'da birçok kitabın ganimet olarak alındığını, bir nomismaya (Bizans Parası) on kitabın satıldığını ifade etmektedir. Satılan kitapların arasında Aristoteles, Platon ve dini alanlarda yazılmış birçok kitap olduğunu, bazı kitapların tezyinatında kullanılan değerli madenlerin koparıldığını ve kitapların satıldığını veya atıldığını ifade etmektedir.⁵

İstanbul'un bir ilim ve kültür şehri olmasını isteyen Fatih'in fetihten sonra İstanbul'dan ayrılan olan bilim ve fikir adamlarını İstanbul'a davet ederek onları Sur içine yerleştirmiştir. Anadolu'dan birçok ailenin yeni fethedilen şehre iskân edilmesi için fermanlar yazılmış, isteyen sanatkârların İstanbul'a naklinin yapılmasını emretmişse de iskânın gönüllü olmayacağı anlaşılınca "zengin ve hüner sahibi" olan her zümreden Türkün İstanbul'a aileleriyle birlikte nakledilmesini emretmiştir. Zorunlu iskâna daha sonra Rumeli'de bulunan müslim ve gayri müslim aileler de dahil edilmiştir.⁶ Bursa, İznik, Gelibolu,

.....

1 Yeorgios Francis, "*Şehir Düştü*", çev. Kriton Dinçmen, İstanbul 1993, s. 105,108.

2 Halil İnalçık, "*Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları*", İstanbul 2010, s. 167. Kritovulos, "*Kritovulos Tarihi*", çev. Ari Çokana, İstanbul 2018, s. 97.

3 İstanbul'un ilk tahririne ait defter parçası merhum Halil İnalçık tarafından neşredilmiştir. Halil İnalçık, "*The Survey of Istanbul 1455-The Text, English Translation, Analysis of Text, Documents*", İstanbul 2012.

4 Geniş Bilgi İçin Bakınız: Mehmet Öz, "1455 Tahriri ve İstanbul'un İskân Tarihi Bakımından Önemi", *Osmanlı İstanbulu I*, s. 107-125.

5 Dukas, "*Bizans Tarihi*", çev. V. L. Mirmiroğlu, İstanbul 1956, s. 193.

6 Yaşar Yücel, Ali Sevim, "*Klasik Dönemin Üç Hükümdarı*", Ankara 1991, s. 95,96.

Üsküb, Yenişehir, Selanik vb. gibi şehirler fetihlerinden kısa bir süre vakıf çalışmaları, iskân, inşâ ve ihya faaliyetleri neticesinde süratle Türk-İslam şehirleri olmuştur. Fatih, tıpkı bu şehirlerde olduğu gibi İstanbul'u da süratli bir şekilde Türk-İslam şehri haline getirmek istiyordu. Fatih'in bu isteği vezirleri arasında da karşılık görmüş, Veziriazam Mahmud Paşa, İstanbul'un en gözde ticaret yerlerinden olan Mahmut Paşa sitesini, Hoca Paşa, Gedik Ahmed Paşa, Murad Paşa, Davut Paşalar da kendi adlarıyla kurulan mahalle ve siteleri vücuda getirmişlerdir.⁷

Sultan, İstanbul'da yapılan camii ve saray vb. gibi inşâ faaliyetlerine büyük bir titizlikle nezaret ediyor, buralarda kullanılacak zaruri malzemelerin haricinde, özellikle pahalı ve gösterişli olan malzemeleri de temin ettiriyor, imar faaliyetlerini yapacak olan ustaların işinin en iyisi ve hünerli olmasına da dikkat ediyordu. Fatih, yeni yapılacak olan eserlerin, eski eserlere nazaran daha güzel ve daha görkemli yapılmasını istiyordu. Bu sebeple kullanılan malzemenin işçiye kadar her aşamayla doğrudan ilgilenen adamlarına rağmen, eserlerin yapımının sürekli denetim ve gözetimini ihmal etmiyor, her işi krallara özgü yaklaşımıyla büyük bir tutku, estetik kaygısı ile yerine getiriyordu.⁸

Semâniye Medreselerinin Kurulması

Fetihten sonra yapılan binalardan birisi de Bayezit'teki Eski Saray'dır. Bu saray İstanbul'da kurulan ilk (Saray) kütüphaneyi de içerisinde barındırmaktadır. Fatih'in, saray kütüphanesine kendisi için istinsah edilip tezhib ve teclid edilen, kendine hediye edilen ve kendisi için satın alınan kitaplar bulunmaktaydı. Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'un fethinden sonra Edirne'ye Manisa'dan getirdiği hususî kütüphanesini önce İstanbul'da Eski Saray'a sonrasında ise Yeni Saray'a nakletmiş ve bundan hariç şehirde, muhtelif yerlerde Kütüphaneler kurmuştur. Fatih'in saray kütüphanesinin Hafız-ı Kütübü ise fahri hocalarından Sinan Paşa'nın tavsiyesi üzerine görevlendirilen

.....

7 Halil İnalçık, "*Devlet-i Aliyye*", İstanbul 2009, s. 125. Kritovulos, "*Kritovulos Tarihi*", s. 158, 159.

8 Kritovulos, "*Kritovulos Tarihi*", s. 167,168.

Tokatlı Molla Lütfî'dir.⁹ Fetihten sonra İstanbul'da kurulan ilk vakıf kütüphanesi ise Surdibi'nde Muhammed b. Şeyh Hasan Geylanî'nin kurduğu küçük bir koleksiyona sahip zaviye kütüphanesidir.¹⁰

Fâtih, fetihten sonra sekiz muhtelif camide sekiz medrese açılmasını emretmişti. Bu medreseler içinde en mühimi Ayasofya'daki idi. Fâtih, Eyyûb Sultan Camisi'ni yaptırırken, aynı zamanda bir medrese de tesis ettirmişti. Bursa'dan Muradiye Medresesi Müderrisi Mevlana Alaadin Tusî, Bursalı Hocazade ve Mevlana Abdulkerim yeni kurulun bu medreselerin eğitimden sorumlu tutulmuşlardır. Semâniye Medreselerinin kurulmasına kadar buralarda eğitim devam etmiştir.¹¹ Fatih Sultan Mehmed, Ayasofya ve Zeyrek'te yapılan eğitim çalışmaları için kitap bağışında bulunmuştur.¹² Bu kitaplar Semâniye Medresesi kurulduktan sonra buraya yapılan Medrese Kütüphanesine daha sonra da Fatih Camii Kütüphanesi'ne taşınmıştır.¹³

Fatih'in büyük tâlim ve terbiye müesseseleri, kendi camii etrafında yaptırdığı ve Semâniye Medreseleri olarak isimlendirilen medreselerdi. İstanbul'un büyük bir ilim merkezi haline getirmek isteyen Sultan, imar hareketleri içerisinde döneminin en büyük eğitim merkezi olan Semâniye Medreselerini kurdurmuştur. Sultan, Fatih Camii ile aynı anda yapımına başlanan medreselerin yapımına bizzat nezaret etmiştir. Semâniye Medreseleri, bir ilkokulu (dâru't-tâ'lim), bir liseyi (Tetimme Medresesi) ve kelimenin tam manâsıyla dînî ilimleri öğretmek için kurulan sekiz medreseyi ihtiva etmekteydi. Medrese dışında da bir kütüphane binası vardı.¹⁴

.....

9 İsmail Baykal, "Fatih Sultan Mehmed'in Hususi Kütüphanesi ve Kitapları, *Vakıflar Dergisi*, IV, Ankara 1958, s. 77. İsmail E. Erünsal, "Fatih Devri Kütüphaneleri ve Molla Lütfi Hakkında Birkaç Not", *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Sayı, XXXIII, İstanbul 1980-81, s. 58. Hakan Anameriç, "Osmanlılarda Kütüphane Kültürü ve Bilimsel Yaşama Etkisi", *OTAM*, Sayı 19, 2015, s. 59,60.

10 İsmail E. Erünsal, "Osmanlı Kültür Tarihinin Bilinmeyenleri", İstanbul, 2014, s. 18.

11 Fahri Unan, "Kuruluşundan Günümüze Fatih Külliyesi", Ankara, 1993, s. 402.

12 Süheyl Ünver, "Fatih, Külliyesi ve Zamanı İlim Hayatı", İstanbul, 1946, s. 165.

13 İsmail E. Erünsal, "Fatih Devri Kütüphaneleri ve Molla Lütfi Hakkında Birkaç Not", s. 60-68.

14 Halil İnalçık, "Fâtih Sultan Mehmet Tarafından İstanbul'un Yeniden İnşaaşı", çev. Fahri Unan, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 3, Samsun 1998, s. 221.

Medresenin adı, yapımı tamamlanan sekiz yüksek dereceli medreseden gelir; caminin iki tarafında dörder adet sıralanan ihtisas medreselerine “semaniye” (sekiz) adı verilmiştir. Nişancızade Mehmed ve Hoca Sadeddin ise bu yapıları “medrese-i aliye” olarak tanımlar. “Sahn” kelimesinin nereden geldiği hakkında farklı görüşler vardır. Sahnın “düz yer, geniş saha, avlu” gibi manalara geldiği, külliyenin Bizans’tan kalma Havariyyün Kilisesi harabelerinin temizlenip düzlük haline getirildiği alana yapılması dolayısıyla bu ismin kullanıldığı veya şehrin tam ortasında bulunmasından dolayı bu adın verildiği görüşleri ileri sürülür.¹⁵

Caminin batı tarafında medresenin bütün müderrislerinin ve öğrencilerinin kullanması amacıyla bir kütüphane, bütün hastalıkların tedavisinin ve ilaçlarının verilmesini emrettiği bir darüşşifa¹⁶ ve gurbetten gelen ulema ve yolcuların barınması için tâbhanede yaptırmıştır.¹⁷

Sahn-ı Semân Medreseleri kurulduğunda, Ayasofya ve Zeyrek'te yapılan eğitim son bulmuş bütün eğitim Semâniye'de verilmeğe başlanmıştır. Yine, Semâniye Medreselerinin kurulmasında sonra Osmanlı medrese eğitimi, Semâniye medreselerine göre şekillendirilmiştir.¹⁸ Fatih, Semâniye Medresesi Kütüphanesi için şahsi kütüphanesinde bulunan bazı kitaplarını vakfetmiştir. Ayrıca, fethi müteakip Ayasofya ve Zeyrek'te yapılan eğitim içinde Fatih'in kitap bağışında bulunmuştu. Ayasofya ve Zeyrek'e verilen bu kitaplarda Semâniye Medresesi Kütüphanesine alınmıştır.¹⁹ Cami' kütüphanesinin 800

15 Fahri Unan, “Sahn-ı Semân”, *TDV DİA*, c. 35, İstanbul 2008, s. 532.

16 Süheyl Ünver, “Fatih Külliyesinin İlk Vakfıyesine Göre Fatih Darüşşifası”, *Türk Tıp Tarihi Arşivi*, Cilt: 5, No: 17, İstanbul 1940, s. 13-17. Süheyl Ünver, “İstanbul’un Zaptından Sonra Türklerde Tıbbi Tekâmüle Bir Bakış”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı: 1, 1938, s. 71- 83.

17 Adnan Adıvar, “Osmanlı Türklerinde İlim”, İstanbul 1943, s.38,39. Ünver, *Fatih Külliyesi*, s. 39-50. Hüseyin Atay, “Fatih ve Süleymaniye Medreseleri Ders Programları ve İcazet-nameler”, *Vakıflar Dergisi*, XIII. Ankara, 1981, s. 176, 177.

18 İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmîye Teşkilatı*, Ankara 1988, s. 11-17.

19 İsmail E. Erünsal, *Osmanlılarda Kütüphaneler ve Kütüphanecilik*, İstanbul, 2015, s. 108. Erünsal, kütüphaneler ve vakıf kitaplar konusunda bu kitabında oldukça geniş bir bilgi vermektedir. Ayasofya ve Zeyrek'te bir kütüphane olup olmadığını,

kadar kitap önce Sahn-ı Seman kütüphanesinin fihristine kaydedilmiştir. Bu kitaplar daha sonra I. Mahmud'un, 1155 (1742) tarihinde tesis ettiği şimdiki müstakil kütüphaneye katılmıştır.²⁰ Kütüphane için bir kataloğun yapılması kitapların yerlerinin tespitinde var olup olmadığına katkı sağlamıştır. Kütüphanede bulunan kitap kayıplarının önlenmesi için farklı tedbirler alınmıştır. Örneğin, Şemseddin Altun-aba Vakfiyesinde kitap kayıplarının önlenmesi amacıyla, ödünç verilen kitaplardan kitap başına belirli bir miktar para okuyucu tarafından Hâfız-ı Kütübe verilmesi zorunlu tutulmuştur.²¹ Osmanlı Devletinde ise, III. Selim döneminde kütüphaneden birçok kitabın okunmak için alındığı ancak geriye iade edilmediği veya kitapların satıldığı Sultan'a arz edilmiş alınan bir Hatt-ı Hümayunla kitap kayıpları önlenmeye çalışılmıştır.²²

Kitapların kaybolmasını ve diğer kitaplardan ayrılması için alınan bu tedbirlere rağmen Fatih'in kitapları muhtelif kütüphanelere, yerli ve yabancı şahıs veya kurumlara geçmiştir. Molla Gürani tarafından Fatih adına yazılan ve kütüphanesi için takdim edilen iki cildlik bir tefsir kitabının Ankara Üniversitesi DTCF Kütüphanesinde olduğunu Süheyl Ünver bildirmiştir.²³ Fatih'in kütüphanesinde bulunan ve vakfettiği kitaplardan bir kısmı, kitapları incelemeleri için Fatih tarafından kendisinin tanıdığı âlimlere ve araştırmacılara veya kütüphanesinin Hafız-ı Kütübden alınmış olma ihtimalleri, ödünç verilen kitaplar alan şahıslardan geri istenmediği için veya kitapların kütüphaneye iade edilmedikleri için kaybolmuş veya çocuklarına kalmış olabilirler.²⁴

.....

Semâniye Medresesi Kütüphanesinde bulunan kitaplar üzerinden değerlendirilmektedir.

20 Ünver, *Fatih Külliyesi*, s.52.

21 Nebi Bozkurt, "Medrese" *TDV DİA*, c. 28, İstanbul, 2003, s. 326.

22 Baykal, *Fatih Sultan Mehmed'in Hususi Kütüphanesi ve Kitapları*, s. 79.

23 Baykal, *Fatih Sultan Mehmed'in Hususi Kütüphanesi ve Kitapları*, s. 77.

24 Süheyl Ünver, "Fatih'in Tıbbı Merakı ve Hususi Kütüphanesi", *Türk Tıp Tarihi Arşivi*, Cilt: 6, No: 19, İstanbul 1942, s. 7.

Sahn-ı Seman Medreselerinin Kütüphane Kataloğu

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde, TSMA. D. 9559 koduyla kaydedilen Semâniye Medresesi Kütüphane Kataloğu toplam 86 varaktan oluşmaktadır. Kataloğun 3-40a. varakları Fatih Sultan Mehmed'in vakfettiği kitapları ihtiva etmektedir. Kataloğun kapağında “*Semâniye Medreselerinde Mevlana Hacı Hasanzâde Efendinin yoklayıp yazdığı kitaplar defteridir ki merhum ve mağfur Sultan Mehmed Hân aliyyer rahman el-bârî vakf eylemişlerdir. Fî 21 Rebi'ülâhîr Sene 968*”, yazmaktadır. 2. varağın üst kısmına “*Odadan çıkan kitaplar defteridir*” ibaresi bulunmaktadır.²⁵

Fatih, kurdurmuş olduğu bu kütüphane için hafız-ı kütüb tayin ettirmiştir. Bu hafızı kütübün görevi vakfiyede belirtildiği üzere kitapların muhafazası ve kayıt altına alınmasıdır. Bildiriye konu olan kataloğun ilk sayfasında (mukaddimesinde) kitapların muhafazası için üç kişinin ismi geçmektedir. el-Hac Muhammed, Şah Çelebi bin İbn Fenarî ve Muhammed bin Cafer el-Hac Hasan'dır. Adı geçen şahısların kütüphaneye ait bir katalog hazırladıklarını Muhammed bin Cafer el-Hac Hasan bildirmektedir. Mevcut kataloğun hazırlayıcısı olan Muhammed bin Cafer el-Hac Hasan, kataloğun hazırlanmasında eski iki katalogu karşılaştırdığını çalışmasına örnek olarak İbn Fenarî'nin katalogunu tercih ettiğini ve kendi çalışmasının kataloglar içerisinde en güzel çalışma olduğunu ifade etmiştir.²⁶

Kataloğun mukaddime kısmında Fatih'in ilme verdiği önemden ve yapılan bağışlardan bahsedilmektedir. *Akıllıların, iyi düşünenlerin, temiz kalpli olanların ve bu işin farkında olanların arasında Sultan oğlu Sultan Şehid Mehmed Han bin Murad Han vardır. Allah onun mağfiretini artırsın ve firdavs cennetine yerleştirsin. Allah rahmet eylesin. Akabetini hayırlı eylesin. O sadık bir azimete sahipti. Dinin belirtilerini ihya etme konusunda himmet sahibiydi ve keskin bir azimete sahipti. Peygamberimizin şeriatını ikame etme konusunda da keskin bir*

.....

25 İsmail E. Erünsal, bu katalogdan şu makalesinde bahsetmektedir. İsmail E. Erünsal, “Osmanlı Vakıf Kütüphanelerinde Yapılan Kataloglama Çalışmaları ve Kataloglar”, *Türkler*, c. 11, Ankara, 2002, s. 426-450.

26 *Görüyörüz ki bu eski defter benim sayı gayretimdir. Buda Allah'ın yardımıyla olmuştur ve önceki defterlerden daha iyi olmuştur.* TSMA. D. 9559, v. 3.

*azimete sahipti. Onun dinine sahip çıkanlara ve ona ve aline salatu selam olsun. Değerli kitaplardan ve sahifelerin güzellerinden çeşit çeşit topladı. Öyle ki başka birisi böyle bir eser toplamakta yetersiz kalır. İstanbul'a bu ender kitapları bıraktı. Sahibinin gölgesinin de hala korunmaktadır. Semâniye medresesi ehline vakfetmiş ki o medreseler ki zamanının en büyük medreseleriydi.*²⁷

Mevcut katalogda Fatih Sultan Mehmed'in vakıf kitaplarının haricinde, Hatıpzade, Kadızade ve Mehmed Şah Çelebi tarafından vakfedilen kitaplarında kayıtları tutulmuştur. Katalogun mukaddimesinde kitaplarını vakfeden bu kişiler hakkında övgü dolu cümleler bulunmaktadır: “*Sonra eylemleri güzel olan, hasleti güzel olan bu güzel çalışmada yaptıkları güzel olan Sultana, bazı hayır sahiplerinden ve iyilik isteyen kişilerden olan kişiler uydular ve kitaplarını vakfettiler ve kütüphaneye koydular. Haşr ve hesap gününde bu mükâfata ortak olmak için bu kişiler Sultanı örnek aldılar. Böylece kitaplar büyük bir sayıya ulaştı. İnsanların bu kitaplardan istifadesi de büyük oldu.*”²⁸

el-Hac Hasan, kütüphanede bulunan vakıf kitapları alanlarına göre sınıflandırmış ve öyle kaydetmiştir. Katalogda ilim dalları sırasıyla, Tefsir, Hadis, Usûlü Fıkh, Furû'-i Fıkh, Kelâm, Hikmet, Arapça, Mantık ve Müteferrik eserlerden oluşmaktadır. Vakfedilen kitapların 96'sı Tefsir, 100'ü Hadis, 98'i Usûl, 347'si Furû', 45'i Kelâm, 14'ü Hikmet, 95'i Arapça, 13'ü Mantık ve 31 tanesi de Müteferrik eserdir.

Kütüphane kataloguna kaydedilen eserlerin büyük bir kısmı mükerrer eserlerden oluşmaktadır. Aynı esere ait, şerhlerin ve hâşiyelerin yazıldığı da vakidir. Örneğin, *Keşşaf Tefsiri*'nden şerh ve hâşiyeleriyle otuz üç, *Tefsirü'l-Kadî*'den on, *Şerhü'l-Kirmanî Sahib-i Buharî*'den on, *Mebusu'tan* yirmi iki adet vb. gibi çok sayıda mükerrer kitaplar bulunmaktadır. Kütüphane katalogunda kayıtlı kitapların, müstensihleri ve sayfa sayıları, cilt özellikleri vb. farklılık göstermekle birlikte aynı tür eserler içerisinde bazı kitaplar için “Bedel Yegânî” ibaresi de kullanılmıştır.²⁹

.....

27 TSMA. D. 9559, v. 3.

28 TSMA. D. 9559, v. 3.

29 Bildirinin, son kısmına koyduğumuz Ek'ler kısmında ki kitap isimlerini, şerh ve hâşiyeleriyle birlikte toplam adediyle verdik.

Hoca Sadeddin Efendi de Fatih'in medreseye bağısladığı kitapların birçoğunun mükerrer kitaplar olduğunu söylemektedir. Kitapların mükerrer olmasının nedeninin, müderris ve talebelerin sıra bekleme sıkıntısını giderdiğini ve Fatih'in hayır yapma konusunda çok hassas ve en küçük ayrıntıyı dahi düşünmesinin bir sonucu olduğunu ileri sürer.³⁰ Erünsal, kitapların mükerrer olmasının bir diğer nedeni olarak Ayasofya ve Zeyrek'teki kitaplarında buraya aktarılmasının olduğunu ifade eder.³¹

el-Hac Hasan, kitapların daha kolay bulunması amacıyla ilim dallarına ait olan kitaplardan bazılarının (genelde mükerrer olan kitaplar) başlangıç noktalarını belirtmiştir. Her bir ilim dalının başlangıcından önce vakfedilen kitapların alanını Fatih'e dua ederek yazmış, sonunda ise kaç adet kitap vakfedildiğini şu şekilde belirtmiştir: "*Ta'fîli Kitâbı Tefâsir Min Evkâfi Sultan Mehemed Hân Eskenallâhi Teâlâ Fî âlâ Ârif'il Cânân Aded-i Mücellidat 96*".

Kitaplar, kaydedilirken, öncelikle kitap adı, varsa cild numarası, hattatı, içeriği, kâğıdı, yazı sitili, dış özelliği ve sonunda da varak sayısı belirtilmektedir. Bazı kitaplar için "Bedel Yegâni" kaydı düşünülmüştür. Bu tür özelliklere sahip kitaplara örnek vermek gerekirse:

*Kitabül Keşşâf li Carullâhi el âlleme ez-Zemaşserî tamam bazı yerleri surhla mücedvel nısf-ı evvelinde kelâmı kadim surhla yazılmış ve nısf-ı âhîrinde siyah iri hatla yazılmış. Sultani kâğıd tamamına siyah cildli. Vakfı Sultâni. Dört yüz sekiz varak.*³²

*Kitabı şerhül Keşşâf eydan li Mevlana Kutbuddin. Bâ hattı Hasan ibn-i Muhammed el Hüseyni. Dımaşki tamamına siyah cildli. Vakfı Sultâni. Dört yüz yetmiş yedi varak.*³³

Kitabı cildül evvel min Tefsirü'l-Kadı. İlä âhiri suretil Kehf. İçinde cem'i kelâmı kadim evvel ilâ âhiri surhla yazılmış min evveli ilâ âhiri

.....

30 Hoca Sadeddin Efendi, "*Tacüt-Tevarih III*", haz. İsmet Parmaksızoğlu, Ankara 1999, s.182.

31 İsmail E. Erünsal, *Osmanlılarda Kütüphaneler ve Kütüphanecilik*, İstanbul 2015, s. 108.

32 TSMA. D. 9559, v. 4 a.

33 TSMA. D. 9559, v. 5 a.

*musabhab ve muhşî. Dımaşkî tamamında çiğeri cildli. Vakfı Sultânî. Bedel Yeganî. Dört yüz otuz bir varak.*³⁴

Fatih'in vakıf kitapları içinde bazılarının özellikleri belirtilirken, mevcut durumlarının zâyî olduğunu veya ödünç alan şahsın kitabı kaybettiği belirtilmiş kaybolan veya zarar gören kitaba karşılık bedel alındığı kaydedilmiştir. Bu kitaplar katalogda şöyle belirtilmiştir:

*Kitabüt Tevzîh. Tamam Semerkandı ve rûb'undan kırılmış. Siyah cildli. Vakf-ı Sultânî. Aded-i evrak yüz kırk üç. Bu kitab Mevlana Hafız elinde zâyî' olub Hafızil Kütüb Muhyeddin elan mevcud olan bu Tevzîhi bedel almış. Evsafı budur. Dımaşkî tamamından kırılmış. Siyah müzehhib cildli. İki yüz varak.*³⁵

*Kitabı Hûlasâtül'-Fetâ'vâ eydan tamam. Dımaşkî tamamına çiğeri cildli. Merhum Kara Seydi Halife'de zâyî' olan Hûlasâtül'-Fetâ'vâ'dan bedel olmuş. Vakfı Sultânî. Dört yüz otuz yedi varak.*³⁶

*Kitabı Metnül Bihâr Ez Zâhirete eydan tamam. Dımaşkî nisfına siyah cildli. Vakfı Sultânî. Adedi evrak ikiyüz on iki. Bu kitab Hafızı Kütüb Arîf Muhyiddin zamanında zâyî olub mezkûr hafızı kütüb Bağdad'a gittiği zamanda kitablar teftiş olundukda mezbûr kitab hîzâne'î kitabda mevcud olmamağın mezkûr Hafızı Kütübden bir bedel alındı. Bedelü ismi Kitabı Bihar ez-Zâhiredir. Dımaşkî nisfına çiğeri cildli bir mikdar noksanı vardır. İki yüz otuz dokuz varak.*³⁷

*Kitabül muhte fi mâ'rîfetül'-hûruf. Semerkandı tamamından kırılmış yeşil kâğıda mukavvî cildli. Vakfı Sultânî. Adedi evrak elli yedi. Bu kitab merhum Mevlana Nureddin elinde zâyî olub Hafız-ı Kütüb Necmeddin bir müzehhib çiğeri cildli kitabı bedel almış ki ilmi tasavvufîtan Resâilî mutadda müstemil ol risalesi Reyhanül'-Kulüb ile m...dir. Yüz seksen dokuz varak.*³⁸

Bazı kitap, risale vb. gibi eserler ise tek bir cilt halinde birleştirilmiştir. el-Hac Hasan, bu tür kitapların mecmû halde olduğunu

.....

34 TSMA. D. 9559, v. 6 a.

35 TSMA. D. 9559, v. 16 a.

36 TSMA. D. 9559, v. 19 b.

37 TSMA. D. 9559, v. 23 a.

38 TSMA. D. 9559, v. 39 a.

belirtmiş ve bu eserlerin ismini ayrı ayrı kaydetmiştir. Katalogda mecmû halde bulunan birçok kitap vardır. Bu tür kitaplara örnek vermek gerekirse:

Kitabı Hevaşî şerhül Metâlihi'l-Mevlana Seydi Ali ve Hevaşî şerhül Metâlih eydan Mevlana Fazıl ve hâşiyete ve şerhi risalete Mevlana Seydi Ali ve şerhi risalete ilmî mantık ve hevâşî bir dahi Ali şerhi İsa Gücü ve hâşiyetü'l-âhir Ali eş şerhül mezkûr ve şerhül İsa Gücü eydan Mevlana Şemseddin el Fenarî ve hâşiyetü'l-teâllik ve şerhül şemsiyetü'l-Mevlana Saadeddin bir cide. Dımaşkî nısfına ak kâğıda mukavvi cildli. Vakfı Sultânî. İki yüz on dokuz varak.³⁹

Fatih'in kütüphanesinde bulunan kitaplar ve vakfettiği kitaplar akli ve nakli bilimler alanında yazılmış olmakla birlikte kitap sanatları bakımından da değerli olan kitaplardır. Fatih'in şahsi kitapları ve vakfettiği kitapları kütüphanede bulunan diğer kitaplardan ayırmak amacıyla kitapların iç kısımlarına ve kütüphane için yapılan kataloglarına "Vakfı Sultani" ibaresi yazılmıştır.⁴⁰ Vakıf kitaplar arasında bulunan "Vikâye" adlı fıkıh eserinin zahrinde Fatih'in tuğrası bulunmaktadır. Tuğrada "*Mehmed bin Murad Han el Muzaffer Vakefe ve Habese*" yazılmaktadır.⁴¹ Vakıf kitaplar içerisinde bazı kitapların Fatih adına telif edildiği, bazı kitapların dış özellikleri içerisinde Fatih'in tuğrasının ve Nişân-ı Hümâyunun olduğu da belirtilmiştir. Örneğin katalogda 33. sıraya kaydedilen *Hâşiyetül Keşşâf* adlı eserin zahrinde (nde), müzehheb tezhib içinde Sultan Mehmed Han ismi yazılmıştır.⁴² Yine bir başka *Hâşiyetül Keşşâf* adlı vakıf kitap ise "Sahibül Hayrat Sultan Mehmed Han" adına telif olunduğu kaydedilmiştir.⁴³ Bir başka vakıf kitap olan Kitabu Tefsirü'l-Kadı'nın zahrinde "Nişân-ı Hümâyün" vardır.⁴⁴

.....

39 TSMA. D. 9559, v. 38 a.

40 Transkripsiyonunu yapmış olduğumuz Kütüphane Kataloğunda Fatih'in Vakfettiği kitaplar diğer vakıf kitaplardan bu şekilde ayrı tutulmuştur. Bakınız: Ünver, "Fatih Külliyesi", s. 55.

41 Bu konu ile ilgili bakınız: A. Süheyl Ünver, "Fatih'in Tuğrasıyla Bir Kitap Vakfı Hakkında", Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, c. IX, No. 1-2, Ankara, 1960, s. 7-9.

42 TSMA. D. 9559, v. 5 b.

43 TSMA. D. 9559, v. 5 b.

44 TSMA. D. 9559, v. 5 b.

Semâniye Medreseleri içerisinde bir Darüşşifâ bulunması nedeniyle vakfedilen kitaplar arasında tıp ile ilgili eserlerde bulunmaktadır.⁴⁵ Darüşşifâ için İstanbul'a davet edilen ve burada çalışan hekimlerin derslerinde kullanmak istediği kitaplar tercüme ve istinsah edilerek temin edilmiştir.⁴⁶ Bu kitaplar hakkında ilk bilgi Süheyl Ünver tarafından verilmektedir.⁴⁷

Vakfedilen Kitaplar ve Türleri

Tafsili Kitab-ı Tefâsir Min Evkafı Sultan Mehmed Hân Eskenallâhî Teâlâ fi Âlî Ârif'il Cânân başlığı altında ilk olarak vakfedilen doksan altı tefsir kitabının isimleri yazılmıştır.

Katalogda, vakfedilen tefsir kitaplarının otuz üç tanesini Carrullah el-Allame Zemahşeri'nin yazdığı meşhur *Kitabü'l-Keşşâf* oluşturmaktadır. Bu eser yazıldığı dönemden başlayarak müfessirlerin ilgisini çekmiştir. Kur'an'ı lugat, nahiv ve belâgat ilkelerini dikkate alarak yorumlaması Kur'an-ı Kerim'in icaz yönlerini, özellikle taşıdığı edebî üstünlüğü ve erişilmez nazım güzelliğini ortaya koyması, Kur'an'da mânaların tasvir ve temsil yoluyla anlatılmasının etkili bir metot olduğunu göstermesi gibi özellikleriyle çok beğenilmiş ve hemen bütün müfessirlerce kaynak olarak alınmıştır.⁴⁸ Adı geçen tefsire ait Mevlana Cemaleddin el-Aksarayî, Mevlana Abdülkerim bin Cabbar ve Mevlana Kırımî tarafından yazılan beş adet *Hâşiye-tü'l-Keşşâf*, Mevlana Kutbuddin'in yazdığı üç adet *Keşşâf Şerhi*, bir

.....

45 Ünver, "Fatih Külliyesinin İlk Vakfiyesine Göre Fatih Darüşşifası", s. 13-17.

46 Ünver, "İstanbul'un Zabtından Sonra Türklerde Tıbbi Tekâmüle Bir Bakış", s. 72, 80, 81.

47 Ünver, içerisinde "Tıp" geçen tüm kitapları bir liste halinde vermiştir. Kitaplardan bir kısmı Mecmû halde bulunmakta olan eserler arasındadır. Müteferrik eserler arasında verilen iki kitap ise doğrudan tek bir kitap olarak kaydedilmiştir. Fatih'in vakfettiği kitapların haricinde aynı kataloğun içerisinde bulunan Hocazade'nin vakfettiği kitaplar arasında Tıp kitapları bulunmaktadır. Ünver, kataloğun son sayfasında bulunan bu eserlerin isimlerini vermiştir. Bakınız: Süheyl Ünver, "Fatih'in Tıbbi Merakı ve Hususi Kütüphanesi, *Türk Tıp Tarihi Arşivi*, Cilt 6, No 19, İstanbul 1942, s. 3-8.

48 Ali Özek, "el-Keşşâf", *TDV DİA*, Ankara 2002, c. 25, s. 330.

tane de Mevlana Cemaleddin el-Aksarayî'nin *Fevâidü'l-Keşşâfı* bulunmaktadır.⁴⁹

Abdullah bin Ömer olarak bilinen ancak Kadı Beyzâvî olarak meşhur olan şahsın, Beyzâvî Tefsiri veya Tefsirü'l-Kadı olarak bilinen tefsirden ise on bir adet,⁵⁰ ayetlerin hadislerle yorumlanması sonucu ortaya çıkmış olan İmam el-Begâvî'nin yazdığı *Kitabu Me'âlimü't-Tenzil*'den⁵¹ ise yedi tane bulunmaktadır.⁵²

Reşidüddîn-i Meybüdü'nin yazmış olduğu *Keşfü'l-Esrâr*'dan altı adet bulunmaktadır.⁵³ Meybüdü tefsirini hazırlarken ilk olarak tefsirini yapacağı ayetin Farsça çevirisini vermiştir. Bu eser, döneminin Farsça'sı açısından olduğu kadar ilk tasavvufi tefsirlerden olması bakımından da önemli bir eserdir.⁵⁴

Kurtubî, *Ebu'l-Leys*, *Gevâşi*, *Lübâb* tefsirleriyle birlikte Hafizeddin el-Kebîr el-Buharî'nin yazdığı *Mustablis* tefsirinden ise ikişer adet vakfedilmiştir. Sûfilik târihinin özelliklerinin anlaşılmasına katkı sağlayacak önemli bir eser olan *Hakâyık-ı Sülemî*, *Kaşanî* ve bir başka tefsir olan *Tefsirü'l-Vecz*'den de üçer adet bağışlanmıştır. er-Râzî'ye ait üç farklı tefsirde vakfedilen kitaplar arasındadır. *Ahkâmü'l-Kur'an* er-Râzî'den üç, *Kitabu Usulü'l-Kur'an er-Râzî*'den iki, *Tefsirü'l-Arabeyn er-Râzî*'den ise üç tefsir kitabı vakfedilmiştir.⁵⁵

İmam Gazalî'nin *Kitabu Revnaküt-Tefsir* ve *Kitabu Bidâyetü'l-Hidâye*'si, Molla Fethullah bin Ebû Yezid'e ait *Tefsiri Ayete'l-Kürsî* adlı tefsirlerde tek kitap olarak vakfedilenler arasındadır. Bu tefsir kitaplarının haricinde, *Muhtasar Tefsirüt-Taberî*, *Tefsirü'l-Kebîr*, *Tefsiri bâ Farisî* (2 cild), *Kitabün-Nâsîh* ve *Mensûh*, *Tefsirü'l-Kıraat el-Seb'a*, *Havâssü'l-Kur'anü'l-Hâkim el-Temimî* adlı tefsirlerde kütüphane kataloğunda bulunan diğer tefsir kitaplarıdır. Kitaplar içerisinde "Bedel

.....

49 TSMA. D. 9559, v. 4,5 a-b.

50 Yusuf Şevki Yavuz, "Beyzâvî", *TDV DİA*, Ankara 1992, c. 6, s. 100-103.

51 Saffet Bakırcı, "Me'âlimü't-Tenzil", *TDV DİA*, Ankara 2003, c. 28, s. 203-204.

52 TSMA. D. 9559, v. 5, 6 a-b.

53 TSMA. D. 9559, v. 6 a.

54 Rıza Kurtuluş, "Keşfü'l-Esrâr", *TDV DİA*, Ankara 2002, c. 25, s. 319

55 TSMA. D. 9559, v. 6, 7 a-b.

Yegâni” olanlar olduğu gibi, Fatih adına telif edilen ve Fatih’in tuğra-sını taşıyan eserlerde vardır.⁵⁶

Sahn-ı Semân Medreseleri için vakfedilen kitaplardan bir diğeri Hadis alanında yazılan eserlerdir. Hadis alanında yazılan kitapları Peygamber efendimizin söz ve davranışlarını, onun İslam’ı anlama ve uygulama tarzını görüp öğrenen sahabenin bu konudaki müşahedelerini ve sahabe neslinin talebesi olan tabilerin dini yorumlarını daha sonraki müslümanlara aktaran birer kaynak olmuştur. Bu eserlerin ihtiva ettiği malzemenin dikkatli bir şekilde nakli “rivâyetü’l-hadis” kitaplarını, bunlardaki malzemenin sağlamlık derecesini tespit etmeyi konu alan çalışmalar da “dirâyetü’l-hadis” ile ilgili eserleri meydana getirmiştir.⁵⁷

Bu alanda otorite olarak kabul edilen şahısların medreselerde ders kitabı olarak okutulan kitaplarından ve diğer hadis eserlerinden toplam yüz kitap vakfedilmiştir. İmam Begavî tarafından hazırlan 3 ciltlik *Şerhü’l-Sünen* katalogda belirtilen ilk hadis kitaplarını oluşturmaktadır. Dokuz adet farklı ciltlerde İmam Buhari’ye ait olan Sahih-i Buhari, on beş adet farklı ciltlerde *Şerhü’l-Kirmanî Sahib-i Buhari* vakfedilmiştir. Hadis ilminin bir diğer önemli eseri olan *Sahib-i Müslim* adlı kitabından bir adet, bu eserin şerhi olan *Şerhü’l-Sahibi Müslim* adlı eserden ise beş adet vakfedilmiştir. *Kitabü’l-Mesâbih* adlı hadis eserinden altı adet, bu kitaba dayanarak hazırlanan *Şerhü’l-Mesâbih*’ten ise dört adet, bir başka hadis eseri olan *Metnül-Meşârik* adlı eserden ise beş adet vakfedilmiştir.⁵⁸

Mevlana Ekmeleddin tarafından hazırlanan, *Kitabü’l-Metnül-Meşârikül-Envâr* ile *Kitabü’l-Hedâyikül-Eshar fi Şerhü’l-Meşârikül-Envâr* adlı hadis eserlerinde dört adet bağışlanmıştır. Kadı İyaz tarafından hazırlanan *Şifâ-i Şerif* adlı hadis eserinden dört, *Kitabü’l-Etrâf* adlı eserden ise üç adet vakfedilmiştir. Hadis kitapları içerisinde, Peygamber Efendimizin, Sünnet-i Seniyyesini anlatan ve günümüzde de okutulan *Şir’atül-İslâm* adlı eserden ise üç adet vardır. *Nihâyetül-Hadis* adlı eserden de dört farklı cilt bulunmaktadır.

.....

56 TSMA. D. 9559, v. 7, 8 a-b.

57 M. Yaşar Kandemir, “Hadis”, *TDV DİA*, Ankara 1997, c. 15, s. 47.

58 TSMA. D. 9559, v. 8-10 a-b.

Vakfedilen hadis kitapları içerisinde İmam Nevevi'nin *Kitabü'l-Ezkâr*, *Hadisü'l-Râbî'in*, *İstılahatü'l-Hadis* vb. gibi müteferrik çok sayıda hadis kitabı bulunmaktadır.⁵⁹

Katalogda vakfedilen kitapların üçüncü bölümünü Usûl alanında yazılan kitaplar oluşturmaktadır. Sözlükte “kök, esas, kaide” anlamındaki asl kelimesinin çoğulu usûlün fikh kelimesine izâfe edilmesiyle oluşturulan ve temel İslâmî ilimlerden biri olan usûl-ü'l-fikh “icmâlî delilleri ve fikh istinbatına ulaştıran kaideleri bilmek” şeklinde tanımlanır. İcmâlî deliller dinî hükümlerin meşruiyet kaynağını teşkil eden delillere toplu bakışı, fikh istinbatına ulaştıran kaideler de bu delillerden fikhî hükümlerin çıkarılmasında izlenecek metotları (menhec-menâhic) ifade eder.⁶⁰ Bu alanda doksan sekiz kitap vakfedilmiştir. Fıkıh usulü alanındaki başarılı çalışması yanında Hanefi fikh doktrininde de önemli bir yeri olan Fahrülislam el-Pezdevi⁶¹'nin yazmış olduğu *Usûl-i Fabrül-İslâm* adlı eserden sekiz, *Kitabü'l-Keşâf*'tan ise on iki adet eser vakfedilmiştir.⁶²

İki adet Kitabü'l-Serâhsî, medrese eğitiminin ders kitaplarından olan *Metnü'l-Muğni*'den, farklı şerhleriyle birlikte on üç, *Metnü'l-Menâr* (farklı şerhleriyle birlikte) yirmi adet vakfedilmiştir. İbnü'l-Hâcib'in *Metnü'l-Muhtasar*'ından iki, *Şerhü'l-Muhtasar*'ından ise yedi adet vakfedilmiştir. Seyfeddin el-Buharî'nin *Haşiyetü'l-Şerhü'l-Adut*' adlı eserinden ise üç, Mevlana Sadeddin tarafından hazırlanan *Haşiyetü'l-Şerhü'l-Adut*'tan ise bir tane vardır. Farklı müellifler tarafından hazırlanan dört adet *Şerhi Ahısketî*'den başka dört adet *Kitabüt Tabkik*, iki adet *Şerhü'l-Bedâyi* vardır. Usul alanında yazılan *Telvih*'ten altı, *Tevzih*'ten ise dört adet vakfedilmiştir. Müteferrik olarak vakfedilen başka usûl kitapları da katalogda bulunmaktadır.⁶³

.....

59 TSMA. D. 9559, v. 10-12, a-b.

60 A. Cüneyd Köksal-İbrahim Kâfi Dönmez, “Usûl-i Fıkıh”, *TDV DİA*, Ankara 2012, c. 42, s. 201.

61 Murteza Bedir, Ferhat Koca, “Pezdevi Ebü'l-Usr”, *TDV DİA*, Ankara 2007, C. 34, s. 264-266.

62 TSMA. D. 9559, v. 12 b.

63 TSMA. D. 9559, v. 12-16 a-b.

Fatih Sultan Mehmed'in vakfettiği kitaplar içerisinde en fazla olanı *Furû* alanında yazılan kitaplardır. İslâm hukukunun ameli-tatbiki bölümünü ve miras hukukunda alt soy hısımları ifade eden fıkıh terimi olan, furû kelimesi, sözlükte “bir şeyin üst tarafı; dal, kol, şube” anlamına gelen fer'in çoğuludur.⁶⁴ Bu alanda toplam üç yüz kırk yedi kitap bağışı yapılmıştır. Vakfedilen kitapların büyük bir kısmını aynı müellif tarafından yazılan, Furû', şerh, hâşiye türünde ki mükerrer eserler oluşturmaktadır.

Katalogda furû' alanında kaydedilen ilk eser *ez-Zâhire* adlı eserdir. Bu eserin farklı ciltlerinden oluşan yedi adeti vakfedilenler arasındadır. *Kitabül-Hidâye* adlı eserden on dört, *Şerhül-Hidâye*'den iki, Mevlana Ekmeleddin'in yazdığı *Kitabül-Înâye fi Şerhül-Hidâye*'den ise altı adet vakfedilmiştir. Bir başka eser olan *Kitabül-Nihâye fi Şerhül-Hidâye*'nin farklı ciltlerinden on bir, *Gâyetül-Beyân* adlı eserden ise yedi farklı cilt kitap olarak vakfedilmiştir.⁶⁵

Metnül-Vâfi'den dört, *Kitabül-Kâfi fi Şerhül-Vâfi* adlı eserin farklı ciltlerinden on dört kitap vakfedilmiştir. Sekiz adet *Hülâsâtül-Fetevâ*, dokuz adet *Mecmuâ'i Fetevâ*, altı adet *Kınyetül-Fetâvâ*, iki adet *Tetimmatül-Fetâvâ* vakfedilmiştir. Minyetül-Müftî'den dört, *Fetâvâ-i Bezzâzî*'den beş, Fusûli İmâdi'den sekiz, *Fusûli Usrûşenî*'den altı adet vakfedilmiştir. Simavna Kadısı Şeyh Bedreddin'in *Câmiül-Fusûleyn* adlı eseri de vakfedilenler arasındadır. Serahsî'nin hapis hanedeyken yazdığı meşhur fıkıh kitabı olan *Mebsut* adlı eserin farklı ciltlerinden yirmi adet,⁶⁶ *Kitabül-Muhit* adlı eserden on, şerhleriyle birlikte *Metnül-Muhtasar* adlı eserden ise sekiz adet vakfedilmiştir.⁶⁷

Metnül Bihâr ez-Zahirâ'dan yedi, *Metnül-Manzumé*'nin şerhleriyle birlikte on dört kitap, *Metnül-Vikâye* adlı eserden ise şerhleriyle birlikte on dokuz adet vakfedilmiştir. *Metnül Nafî* adlı eserden ise şerhleriyle birlikte yedi, *Mecmâ'ül-Babreyn*'den altı, *Câmi'ül-Kebir*'den şerhleriyle birlikte dokuz, *Câmi'ül-Sâgir*'den ise şerhleriyle

.....

64 Ahmed Akgündüz, “Furû”, *TDV DİA*, Ankara 1996, c. 13, s. 249.

65 TSMA. D. 9559, v. 16- 18 a-b.

66 Eyyüb Said Kaya, “El-Mebstû”, *TDV DİA*, c. 28, Ankara 2003, s.214-216.

67 TSMA. D. 9559, v. 18-21 a-b.

birlikte on, *Kitabül-Kudürî*'den şerhleriyle birlikte sekiz, *Metnül-Kenz*'in şerhleriyle birlikte toplamı altı adet furû kitabı vakfedilmiştir. Mükerrer olarak vakfedilen *Kitabün-Nevâzil*, *Şerhüt-Tecrid*, *Esirül-Kebîr*, *Kitabül-Fetevâ*, *Kitabül-Fıkh*, *Metnül-Ferâiz es-Sırâciye*, *Kitabu Metnül-Havî fi Fıkhul-Şafi*, *Nücüm et-Tâc fi Şerhi'l-Minhâc* adlı eserlerden başka, münferiden vakfedilen ve aralarında bedel yegânî olan çok sayıda furû kitabı bulunmaktadır.⁶⁸

Katalogda, *Tafsîl-i Kitabül-Kelâmiyye min Evkâf-ı Sultan Mehmed Han Eskenâllahû Teâlâ fi Âli Ârif-i Canân'ül Rıdvân* başlığından sonra kelâm alanında bağışlana kırk beş kitabın künyesi ve bilgileri verilmiştir.

Allah'ın zâtından ve sıfatlarından, nübüvvet konularından, başlangıç ve sonuç itibariyle kâinatın hallerinden İslâm kanunu üzere bahseden bir ilim dalı olan Kelâm alanında, katalogda ilk olarak *Metnül-Mevâkıf* yazılmıştır. *Mevâkıf*a göre kelâm, kesin deliller getirmek ve ileri sürülecek karşı fikirleri çürütmek suretiyle dinî inançları kanıtlama gücü kazandıran bir ilimdir.⁶⁹ Seyyid Şerif'in yazdığı *Metnül-Mevâkıf* adlı eserden dört, *Şerhül-Mevâkıftan* iki, Seyfeddin Buhari'nin *Şerhül-Mevâkıf*'inden bir adet vakfedilmiştir.⁷⁰

Metnül-Mülahhas'tan şerhleriyle birlikte üç adet vakfedilmiştir. *Metnül-Tevâli'* el İberî'den bir adet, şerhi olan *Şerhül-Tevâli' el İberî*'den ise altı adet vakfedilmiştir. Bu şerhlerden birisi Hacı Paşa tarafından, ikisi ise Şemseddin İsfahanî tarafından hazırlanmıştır. Şemseddin İsfahanî'nin ayrıca *Şerhül-Akaid* ve *Şerhül-Tecrid* adlı iki farklı eseri daha bulunmaktadır. Mevlana Sadeddin'in *Şerhül-Makâsid* adlı eserinden iki, *Metnül-Akaid* ve *Şerhül-Akaid* adlı kelâm kitabından ise üç adet vardır. *Şerhül-Akaid* adlı eserinin birisi mecmu haldedir. Seyyid Şerif'in iki tane *Hâşiyetül-Şerhül-Tecrid* kitabı vakfedilenler arasındadır. *Şerhül Umde* adlı kelâm kitabından üç, Mehmed bin Abdurrahman bin Ahmed'in *Metnül-Sahâif min Şerhi Maârif* adlı

.....

68 TSMA. D. 9559, v. 21-31 a-b.

69 Yusuf Şevki Yavuz, "Kelâm", *TDV DİA*, c. 25, Ankara 2002, s. 196-203.

70 TSMA. D. 9559, v. 31, 32 a-b.

eserinden bir, *Kitabül-Maârif fi Şerhül-Sahâif* adlı eserden ise iki adet bağış yapılmıştır.⁷¹

Vakfedilen kelâm kitapları arasında mükerrer olmayanlarda bulunmaktadır. *Şerhi Yekülül-Abd*, *Mebâhisül-Maşrûkiyye*, *Telhisül-Muhassal*, *Kitabül-Erbâin er-Râzî* ve *Keşfül-Yakîn* bunlardan bir kaçıdır.

Hikmet alanında ise on dokuz kitap bağışı yapılmıştır. Klasik sözlüklerde hikmet kelimesinin (çoğulu hikem) “yargıda bulunmak” anlamındaki hükm masdarından isim olduğu belirtilir; ayrıca “engellemek, alıkoymak, gemlemek; sağlam olmak” mânalarına gelen ihkâm masdarlarıyla anlam ilişkisi kurulur. Hikmet, sözcüğü, kelâm, fıkıh, tasavvuf vb. gibi bir çok alanda kullanılan geniş kapsamlı bir terimdir.⁷²

Bu alanda kaydedilen ilk eser *Kitabül-İşârat li Havâce'dir*. *Şerhül-İşârat li Havâce'den* beş adet, Mevlana Kutbuddin'in yazdığı *Kitabül-Muhâkemât'tan* ise iki adet vakfedilmiştir. *Şerhül-Hikme'*i 'Ayn'dan bir, *Havaşî Şerhül-Hikmetu'i Ayn* adlı eserden ise iki adet kaydedilmiştir. Mecmû halde bulunan eserler içerisinde ise *Şerhi Bidâye'i Hikme* ve *Tuhfetül-Atlab min İlmül-Hikmet* vardır. *Kitabül-Muteber fi İlmül-Hikmet* bu alanda kaydedilen son eserdir.⁷³

Tâfsil-i Kitabıl Arabiyye eydân evkâfı Sultan Mehmed Han eskendâllahû fi âli cenneti adn mâ' el vildân başlığı altında Arapça alanında doksan beş kitap vakfedilmiştir.

Bu alanda kaydedilen ilk eser *Metnü'l-Mefâtih* adlı kitaptır. Bu eserin farklı ciltlerinden oluşan altı adeti vakfedilmiştir. Bu kitabın şerhi olan ve Seyyid Şerif'in yazdığı *Şerhül-Mefâtih'tan* yedi, Mevlana Sadeddin ve Mevlana Kutbeddin eş Şirazî yazdığı şerhlerden ise birer tane vakfedilmiştir. el-Kazvinî'ye ait iki tane *Telhisül-Mefâtih*, ve yazarı belirtilmeyen dört adet *Şerhül-Mefâtih et Telhisül-Mefâtih*'le

71 TSMA. D. 9559, v. 32, 33 a-b.

72 İlhan Kutluer, “Hikmet”, *TDV DİA*, Ankara 1998, c. 17, s. 503-511. Aynı cilt ve başlık içerisinde, M. Sait Özervarlı ise kelimeyi Kelâm alanında (s. 511-514) Ferhat Koca, Fıkıh alanında (s. 514-518), Mustafa Kara ise Tasavvuf alanında incelemiştir (s. 518-519).

73 TSMA. D. 9559, v. 33, 34 a-b.

iki adet *Hâşiyetü'l-Mefâtiḥ* vakfedilen diğer arapça eserlerdir. Mesih Şahabeddin tarafından hazırlanan ve bir adet bulunan bir başka *Telhisü'l-Mefâtiḥ*'le muhtasar şerh olarak kaydedilen *Şerhi Muhtasar Telhisü'l-Mefâtiḥ*'ten ve *Şerhi Muhtasar el Mefâtiḥ*'ten de ikişer adet kaydedilmiştir.⁷⁴

Arapça kitaplar alanında *İzahü'l-Me'âni* adıyla dört bu kitabın şerhi olan ve Mevlana Cemaleddin el Aksarayî'nin yazdığı iki adet *Şerhi İzahü'l-Me'âni* bulunmaktadır. es-Seyyid Abdullah'ın yazdığı *Metnül-Lübbül-Arab* ve *Metnül-Lübbül-Lübâb*'dan ise toplam altı tane vardır. eş-Şeyh Şahabeddin el Sivasî'nin bir adet *Şerhü'l-Lübbül-Lübâb*'ından başka aynı eserden yazarı belirtilmeyen altı adet daha şerh bulunmaktadır.⁷⁵

Carullah Allame'nin yazdığı, *Kitabül-Mufasssal fi Nahiv*'den sekiz, *Kitabül-İzâh Mufasssal fi Nahiv*'den iki, İzzeddin el Zancanî'nin yazdığı *Kitabül-Maksud* ve *Sarftan* mecmu halde iki eser kataloğa kaydedilmiştir. Çarperdi'ye ait, *Kitabu Şerhi Kafiyetül-Çarperdi* adlı eserden üç adet, *Sıhâhül-Cevher*'den ise dört adet arapça kitap vardır. Bu alanda yazılmış tek eserlerden başka, iki tane *Faik'ül Lugât*, iki adet *Lügâtı Arabiyye*, birer adet *Mücmel-ve Masadrül-Lugât* ve mecmû halde bulunan beş farklı lügat daha kataloğa kaydedilen eserler arasındadır.⁷⁶

Düşünme faaliyetinde zihni hatalardan koruyan, doğru düşünmenin kurallarını, ölçülerini ve yöntemlerini gösteren ilim yahut sanatın adı olan Mantık⁷⁷ alanında da on üç kitap vakfedilmiştir.

Mevlana Kutbeddin'e ait *Şerhül-Metâli*' ve *Şerhi Tasavvuratül-Metâli*' ve *Şerhül-Şemsiyye* adlı eserlerden ikişer adet vakfedilmiştir. İki farklı mecmû halde onbeş mantık kitabından başka *Hâşiyetül-Şerhül-Metâli*, *Şerhi Tecrid fi İlmül-Mantık* vb. gibi eserler bu alanda kaydedilen diğer kitaplardır.⁷⁸

•••••

74 TSMA. D. 9559, v. 34, 35 a-b.

75 TSMA. D. 9559, v. 35-37 a-b.

76 TSMA. D. 9559, v. 39 a.

77 İbrahim Emiroğlu, "Mantık", *TDV DİA*, c. 28, Ankara 2003, s. 18-28.

78 TSMA. D. 9559, v. 38 a-b.

Katalogun son kısmında ise *Tafsîl-i Kitab-ı Müteferrik* başlığıyla kaydedilen otuz bir adet kitap bulunmaktadır. Bu kitapların tamamı birer nüshadır. İbnü'l-Cezerî'ye ait *Hısnül-Hâsin*, İbn-i Mâlik'e ait *Ravzâtü'l-Muttâkin*, Mevlana Vacid'in *Şerhi Si Fashî Eydan*'ı, Mevlana Sultan Veled Celaleddin Hüdavendigâr'a ait *Kitab-ı Farisi* yazarı belli olan müteferrik eserlerdir. Ayrıca, *Kitabu Telvîh ilâ Esrârı Tenkih fi İlmüt-Tıb*, *Kitabu Tasrif fi İlmüt-Tıb*, *Divan-ı Ebû Verdî*, *Kitabül-Vakâât*, *Tarihi Cengiz Han*, *Şerhi Kaside-i Bürde*, *Nasihâtül-Mülûk* vb. gibi tıp, tarih, edebiyat ve biyografiye ait farklı kitaplar vakfedilenler arasındadır.⁷⁹

Vakfedilen Kitaplar Üzerine Bir Değerlendirme

Süheyl Ünver, Fatih Sultan Mehmed şehzadeliği döneminde, şer'î ilimlere ait metin, şerh ve haşiyelerle dolu olan bir kütüphanesi olduğunu hükümdar olduktan sonra en ciddi ve yeni akli ilimlere ait yazılmış metinler ve şerhlerle kütüphanesini zenginleştirdiğini ifade etmektedir.⁸⁰ Fatih'in vakfettiği kitaplar ve bu kitapların yazarları, Fatih'in ve hocalarının ders olarak okuduğu kitaplar ve yazarlardır diyebiliriz. Osmanlı müderrisleri, medrese eğitiminde ekol olarak Gazali ve Râzî'yi örnek almıştır. Davud-i Kayseri, Molla Yegan, Molla Fenârî, Hızır Bey, Molla Lütfî, İbn-i Kemal, Ebussuud Efendi gibi bilinen alimler bu ekolden yetişmişlerdir. Medreselerde okutulan dersler ve ders kitapları da genellikle Râzî ekolünden yetişen kişilerin telif ettiği eserlerdir.⁸¹ Katalogda vakfedilen kitaplar içerisinde Râzî'ye ait kitapların bulunması bu iddiayı destekler mahiyette olabilir.

Vakfedilen kitapların büyük bir kısmı geleneksel şer'î ilimlerin ilk başvuru kaynaklarındandır. Semâniye Medreselerinin kurulmasında Fatih'in ilme önem vermesiyle birlikte etrafında bulunan hocalarının da etkisi olduğu söylenebilir. Semâniye Medreselerinde

••••••••

79 TSMA. D. 9559, v. 39-40 a-b.

80 Ünver, *Fatih Külliyesi*, s. 165. İsmail E. Erünsal, "*Fatih Sultan Mehmed'in İlgi Duyduğu Kitaplar ve Kütüphanesi*", Fethi Gören Şehirden İstanbul'un Fethine ve Fatih'ine Bakış (28-29 Mayıs 2014), Üsküdar Belediyesi, İstanbul 2014.

81 Fahri Unan, "Osmanlı Medrese Ulemâsı: İlim Anlayışı ve İlmî Verim", *Türkler*, C. 11, Ankara 2002, s. 812,813.

ve sonrasında kurulan medreselerin ders programlarına bakıldığında bu kitapların derslerde kullanılan ana kitap ve yardımcı kitaplar olduğu kuvvetle muhtemeldir. Örneğin, Fatih medresesinin Semâniye kısmında *Şerhül Mevâkıf* ve bunun gibi değerli birçok ilmi eserler okutulurdu. Fatih'in meşhur Fatih Külliyesi Vakıfnamesinde bu ve bunun gibi eserlerin okutulmasını tavsiye ediliyordu.⁸²

Klasik dönem Osmanlı medreselerinde okutulan fıkıh derslerinde, *Şerh-i Ferâiz*, *Tenkîh ve Tavdih*, *Sadrüş şeriâ*, *Hidâye*, Usûlu Fıkıhta, *Telvîh*, *Şerh-i Adûd*, Kelâm'da, *Hâşiye-i Tecrid*, *Şerhi Mevâkıf*, Belagatta, *Mutavvel*, *Şerh-i Miftah*, *Miftâhu'l-Ulûm*, Hadiste, *Buhari*, *Mesâbih*, *Tefsir'de Keşşâf*, *Beyzâvi*, Akaidde, *Şerhü Akaidi'n Nesefiyye*, *Şerhü Akaidü'l-Nesefiyye*, *Şerhü Akaidü'l-Adûdiyye Devvâni* gibi kitaplar okutulmaktadır.⁸³ Bursa Ulu Camii (Külliye) de bu ve benzer kitaplardan oluşan bir kütüphane bulunmaktadır.⁸⁴ Okutulan kitaplar ve dersler, basitten ağıra doğru yürütüldüğünden, öğrenci bir üst medreseye geçtikçe daha yükseköğrenime başlamış oluyordu. Medreselerde müderrisin daha çok takrir bazen de münazara tekniği ile yaptırdığı derslerde kitap veya ders bir üst sınıfa geçmede esas alınmıştır.⁸⁵ Ders geçmede belirlenen kitaplar içerisinde *Hâşiye-i Tecrid*, *Miftâh*, *Telvîh*, *Mevâkıf*, *Hidâye*, *Keşşâf* vb. gibi kitaplar bulunmaktaydı.⁸⁶

Fatih'in medreseye vakfettiği kitaplar, Osmanlı Medreselerinin eğitim seviyesinin kalitesini ortaya koymaktadır. Fatih'i çağının en bilgili kişisi olmasında ve bütün bir imparatorluk içerisinde bilgi birikimi ve eğitime olan eğilimi de yine bu kitaplardan anlaşılmaktadır. Vakfedilen kitapların büyük bir kısmı Hadis, Kelâm, Akaid, Fıkıh,

.....

82 İhsan Ezherli, "Osmanlı Medreseleri ve Eğitim Metotları", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, C. 7, Sayı 71-71, 1968, s. 66.

83 Cahit Baltacı, "Osmanlı Devleti'nde Eğitim ve Öğretim", *Türkler*, C.11, Ankara 2002, s. 835-837.

84 M. Asım Yediyıldız, "*Mabed ve Kitap: Ulucami Kütüphanesi*", Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildirileri Kitabı, Ankara 2009, s. 285, 306.

85 Mefail Hızlı, "Osmanlı Klasik Döneminde Medrese", *Türkler*, C. 11, Ankara 2002, s. 801.

86 M. Kemal Özergin, "Eski bir Rûznâme'ye Göre İstanbul ve Rumeli Medreseleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, İstanbul 1974, s. 265.

FATİH SULTAN MEHMED'İN SAHN-I SEMÂN MEDRESELERİNE
VAKFETTİĞİ KİTAPLAR

Usûl, Tefsir, Belagat alanında yazılmış olan eserlerdir. Kitaplardan Fatih adına telif olan kitaplar olduğu gibi, tek nüsha olan, müellif hattı olan birçok kitabın da bulunması, kataloğun giriş kısmında Muhammed bin Cafer el-Hac Hasan'ında belirttiği gibi “*Değerli kitaplardan ve sabifelerin güzellerinden çeşit çeşit topladı. Öyle ki başka birisi böyle bir eser toplamakta yetersiz kalır. İstanbul'a bu ender kitapları bıraktı*”⁸⁷ sözünün gerçekliğini kanıtlamaktadır.

Fatih Sultan Mehmed, Vakfiyesinde medresede okutulacak dersler ve bu derslerde okutulacak olan kitapları da belirtmiştir. Belirtilen kitaplar içerisinde vakfettiği kitaplarda bulunmaktadır. Vakfiyeye ve daha sonra yapılan ders programlarına göre medreselerde derecesine göre okutulan dersler:⁸⁸

	Kanun-ı Talebe-i Ulum (Kanun-i Örfiye-i Osmani)	Kanun-name-i Âl-i Osman	Kâtip Çelebi (Vakfiyeden nakli)
Sahn	a) Hidâye	50 Akçeli Medrese	50 Sahn
	b) Keşşâf		
	c) Şerh-i Adûd		
	d) Seçmeli		
Tetimme	İsfehâniye	Dâhil	Dâhil (Hidâye)
	Şerh-i Şemsiye	Hariç	Hariç (Hidâye)
Dahil	a) Telvih	45 Akçeli	40-a) Şerh-i Mevâkif
	b) Miftah	40 Akçeli	b) Şerhi Mekâsıd
		35 Akçeli	30-a) Miftah
		30 Akçeli	b) Me'âni
Hariç	a) Hâşiye-i Tecrid	25-Akçeli Medrese	
	b) Şerh-i Metâli'		
	c) Şerh-i Tevâli'		b) İlm-i Kelâm
	d) Mutavvel	20-Akçeli Medrese	
	e) Fıkh Metin ve Şerhleri		

.....

87 TSMA. D. 9559, v. 3 a.

88 Atay, “*Fatih ve Süleymaniye Medreseleri Ders Programları ve İcazet-nameler*”, s. 179.

Medreselerde okutulan dersler ve bu derslerde okutulan kitaplar üzerinde farklı makaleler ve değerlendirmeler bulunmaktadır.⁸⁹ Medresede ders kitabı olarak okutulan bu kitapların tesadüfi olmadığı yazılan makalelerde belirtilmektedir. Bu kitapların sonra ki süreç içerisinde eğitimden kaldırılmış olmalarının Osmanlı Devletinde ilmin gerilemesine neden olduğu fikri öne sürülmüştür. Örneğin, Sait Yazıcıoğlu, bir makalesinde Semâniye’de ders kitabı olarak okutulan iki eserin öneminden şu şekilde bahseder: “*XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ve bilhassa XVII. ve XVIII. yüzyıllarda felsefi ilimlerin gözden düşmesi kelim öğrenimi için de olumsuz bir durum yarattı. Katip Çelebi’ye göre Osmanlılarda ilimlerin duraklamasının en önemli sebeplerinden birisi bu uygulamadır. Yine Katip Çelebi’ye göre Fatih’ten sonra gelenler “Tecrid” ve “Şerh el-Mevakıf”ı öğrenimden kaldırmışlardır. Buna gerekçe olarak da, bu derslerin felsefeye dayandırılan ve felsefenin de diğer dini ilimlerin öğrenimi için tehlikeli olduğu gösterilmiştir. Bu vaziyet alış, fikhın kelama üstünlüğünü sağlamıştır.*”⁹⁰

Osmanlı medreselerinin zaman içerisinde bu programları, dönemin ihtiyaçları doğrultusunda geliştirmeleri beklenirdi. Fakat

•••••

89 Bakınız: Şükran Fazlıoğlu, “Manzûme Fî Tertîb El-Kutub Fî El-Ulûm ve Osmanlı Medreselerindeki Ders Kitapları”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, Sayı 1, C, 1, 2003, s. 97-110. Fatma Zehra Pattabanoğlu, “Medreselerde Okutulan Mantık ve Felsefe Derslerinin Osmanlı Düşüncesindeki Yeri ve Önemi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 32, 2014, s. 23-50. Mehmet Paçacı, “Osmanlı Medresesinde Tefsir Öğretiminin Yeri ve Tefsirin Çağdaşlıkla Karşılaşması”, *Osmanlı Toplumunda Kur’an Kültürü ve Tefsir Çalışmaları 1*, Ankara 2011, s. 63-89. Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 1, 2008, s. 25-46. Mustafa Şanal, “Osmanlı Devleti’nde Medreselere Ders Programları, Öğretim Metodu, Ölçme ve Değerlendirme, Öğretimde İhtisaslaşma Bakımından Genel Bir Bakış”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 14, 2003, s. 149-168.

90 Mustafa Sait Yazıcıoğlu, “XV. ve XVI. yüzyıllarda Osmanlı Medreselerinde İlm-i Kelam Öğretimi ve Genel Eğitim İçindeki Yeri” *A.Ü. İlahiyat Fakültesi İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi IV*, Ankara 1980, s. 282. Bu konu ile ilgili bakınız: Yaşar Sarıkaya, “Osmanlı Medreselerinde Akli İlimlerin İhmali Meselesi Üzerine Bazı Mülahazalar”, *Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi Tebliğleri*, Derleyen: Hidayet Yavuz Nuhoglu, İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, 2001, s. 145-158.

uygulamada durum bir başka istikamet takip etti. Akli ilimlerin medrese programlarından önemli ölçüde çıkartıldığı görüldü. Nitekim IV. Murad (1623-1640)'a sunduğu Layihasında *Koçi Bey* bu konudaki bazı şikâyetlerini dile getirirken aynı yüzyılda yaşamış bir çağdaşı olan Kâtip Çelebi (ö. 1658) *Mizanül-Hakk fi İhtiyari'l-Ahakk* adlı eserinde bu husus üzerinde geniş bir biçimde durmaktadır.⁹¹

Sonuç

Fatih Sultan Mehmed, fetihten sonra, harap olmuş şehri, imparatorluğunun ve dünyanın siyasî ve ilmî başkenti yapmak amacıyla çalışmalara bizzat yakından takip ederek kendi isteği ve arzusu doğrultusunda yeniden imar ve inşa ettirmiştir. Kuruluş döneminde fethedilen ve Türk-İslam şehirleri haline gelen Bursa, Selanik ve Üsküb için izlenen, iskân, inşâ ve ihya siyasetinin aynısı İstanbul için de uygulanmıştır. Fatih'in şehri yeniden inşâ ve ihyasına vezirleri kayıtsız kalmamış kendi adlarıyla anılan siteler ve mahalleler kurmuşlardır. İstanbul'un kısa bir süre içerisinde mamur bir şehir haline gelmesinde yapılan vakıf çalışmaları ve bizzat Sultanın yakın ilgisinin payı büyüktür.

İstanbul'u, sadece imparatorluğunun ve dünyanın başkenti değil, İslam ve batı dünyasının en iyi ilim merkezi yapmak isteyen genç sultan, fethin hemen akabinde Ayasofya ve Zeyrek'te kiliseden çevrilen camilerde eğitim çalışmalarını Murâdiye Müderrislerinin öncülüğünde başlatmıştır. Şehzadeliginden itibaren büyük bir kütüphaneye ve kitap koleksiyonuna sahip olan Sultan, fetih sonrası açılan ilk medreselerin ihtiyaç duyduğu kitapları da temin etmiştir.

İstanbul'un büyük bir ilim şehri olmasını isteyen Fatih, doğuda ve batıda tanınmış olan bilginleri İstanbul'a davet etmiş, onlara büyük ihسانlarda bulunmuştur. Semâniye Medreselerinin kurulmasıyla birlikte İstanbul'da eğitimin merkezi Fatih Külliyesi olmuştur. Bu külliye eğitim-öğretim için her şeyin en küçük ayrıntısına kadar düşünüldüğü büyük bir komplekstir. Osmanlı ülkesinde ki eğitimin şekillenmesi

.....

91 Nesimi Yazıcı, "Osmanlı Son Dönemi Medreselerinde Fen Bilimlerinin Tedrisatı Konusunda Bazı Düşünceler, *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 38, s. 110.

de bu medreselerden sonra farklı bir boyut kazanmıştır. Fatih Sultan Mehmed, medrese müderrisleri ve talebeler için yaptırmış olduğu kütüphaneye, şahsi kütüphanesinde 839 adet kitap vakfında bulunmuştur. Bu bağış hanedanın farklı bir vakıf anlayışını ortaya koyması açısından da güzel bir örnektir. Kütüphaneye vakıf olarak verilen bu kitaplar, medreselerde ders kitabı veya yardımcı kitap olarak okutulan kitaplardan oluşmaktadır. Râzî ve Gazali ekolünün bu medreselerde ve Fatih'in şahsında da hâkim olduğu vakfedilen kitaplardan anlaşılabilir.

Tefsir, Hadis, Usûlü Fıkh, Furû'-i Fıkh, Kelâm, Hikmet, Arapça, Mantık ve Müteferrik eserlerden oluşan vakıf kitaplar için üç kataloğun hazırlandığı ve bildirimize kaynak olan son katalogun sahibi Muhammed bin Cafer el-Hac Hasan tarafından bildirilmektedir. el-Hac Hasan, sadece Fatih'in vakfettiği kitapları değil, kütüphaneye kitap bağışında bulunan Hatipzade, Kadızade ve Mehmed Şah Çelebi tarafından vakfedilen kitapları da kataloğa kaydetmiştir.

Fatih Sultan Mehmed'in sarayda bulunan şahsi kütüphanesi ve Sahn-ı Semân için vakfetmiş olduğu kitaplar onun gerçek bir kitap sever olduğunu ortaya koymaktadır. Kılıcıyla aldığı İstanbul'da fetih sembolü olan Ayasofya Camii için Kapalı Çarşuyu bütün haliyle bu camiye vakfeden Sultan, Semâniye Medreseleri içinde büyük bir kitap vakfı yapmıştı. Mukaddimede geçen, "*Değerli kitaplardan ve sahifelerin güzellerinden çeşit çeşit topladı. Öyle ki başka birisi böyle bir eser toplamakta yetersiz kalır. İstanbul'a bu ender kitapları bıraktı. Sahibinin gölgesinin de hala korunmaktadır. Semâniye medresesi ehline vakfetmiş ki o medreseler ki zamanının en büyük medreseleriydi*" sözleri Fatih Sultan Mehmed'in kitap tutkusunu ve vakıf anlayışını en güzel şekilde izah etmektedir.

FATİH SULTAN MEHMED'İN SAHN-I SEMÂN MEDRESELERİNE
VAKFETTİĞİ KİTAPLAR

Sıra No	Kitap İsmi	Yazar	Müstensih/ Hattat	Cilt
	Kitabü'l-Keşşâf (Şerh ve Haşiyeleriyle)			33
	Kitabu Tefsirü'l-Kadı el Beydâvî			10
	Kitabu Tefsirü'l Kurtubî			2
	Kitabu Me'âlimü't-Tenzil			7
	Kitabu Keşfü'l-Esrar			6
	Kitabu Tefsiri Ebu'l-Leyis			2
	Tefsirü'l-Kâşânî			2
	Kitabü't-Te'vilât Kâşânî			1
	Kitabu Hakâyık-ı Sülemî			3
	Kitabu Tefsirü'l-Vecz			3
	Tefsirü'l-Gevaşi			2
	Tesfirü Lübab			2
	Ahkâmü'l-Kur'an Er-Râzî			2
	Kitabu Ahkâmü'l-Kur'an		Ahmed bin İhsan	1
	Kitabu't-Tıbyan fî Adâbü'l-Kur'an		Davud bin İbrahim bin Mahmud el Aksarayî	1
	Kitabu Usulü'l-Kur'an Er-Râzî			2
	Tefsirü'l-Arabeyn Er-Râzî			3
	Kitabü'l-Mustahlis	Hafizeddin el Kebîr el Buhari		2
	Kitabu Revnakü't-Tefsir ve Kitabu Bidâyetü'l-Hidâye	İmam Gazali		1
	Tefsiri			1
	Kitabu Muhtasar Tefsirü't-Taberî			1
	Tefsirü'l-Kebîr			1
	Tefsir			1
	Tefsiri Ayete'l-Kürsî	Molla Fethullah bin Ebû Yezid		1

OSMANLI İSTANBULU VI

Sıra No	Kitap İsmi	Yazar	Müstensih/ Hattat	Cilt
	Tefsiri bâ Farisî			1
	Kitabü'n-Nâsîh ve Mensûh			1
	Tefsirü'l-Kıraat el-Seb'â			1
	Havâssü'l-Kur'anü'l-Hâkim el-Temimî			1
	Şerhü'l-Sünen	İmam Begavî		3
	Sahih-i Buharî			9
	Kitabu Tenkih el Fâz el Buharî			2
	Şerhü'l-Kirmanî Sahih-i Buharî			14
	Sahih-i Müslim		Hoca Ahmed bin Hızır bin Ömer bin İsmail el Kindî?	1
	Muhtasar Sahih-i Müslim			1
	Şerhül Sahih-i Müslim			5
	Câmi'ü'l-Beyânü's-Sahihayn			1
	Kitabü's-Sünen	İbn-i Mace		1
	Camiü'l-Usûl Fi el-Hadis er-Resul			1
	Kitabü'l-Mesâbih			12
	Kitabü'l-Metnü'l-Meşârik			4
	Kitabü'l-Metnü'l-Meşârikü'l-Envâr	İbn-i Malik		4
	Kitabü'l-Hedâyikü'l-Eshar fî Şerhü'l-Meşârikü'l-Envâr			4
	Şifâ'i Şerif			4
	Kitabü'l-Etrâf			3
	Şir'atü'l-İslam			3
	Kitabü'l-Ahkâm	Eş-Şeyh Abdusselam		1
	Kitabü'l-Ahkâmü'l-Ahkâm			1

FATİH SULTAN MEHMED'İN SAHN-I SEMÂN MEDRESELERİNE
VAKFETTİĞİ KİTAPLAR

Sıra No	Kitap İsmi	Yazar	Müstensih/ Hattat	Cilt
	Kitabü'r-Rızf ?		İsmail bin Musa bin Ali el Cürcanî	1
	Kitabu Ücâleti'l-Mübtedi ve Kitabu İtibâr			1
	Behçetü'l-Mecâlis			1
	Kitabu'l-Ezkâr	İmam Nevevi		1
	Şerhü Müşkilü'l-Asar lit- Tahavî			1
	Kutü'l-Kulûb			1
	Enisü'l-Münkati'n			1
	Edebü'l Dünya ve Din (Mecmû)			1
	Necâtü'z-Zâkirin			1
	Hadisü'l Rabi'in			1
	Kitabü't-Telfik		Mehmed bin Halil	1
	Istilahatü'l-Hadis		Mahmud bin Devlethan el Karahisarî	1
	Kitabü'l-Mevâiz			1
	Ravzatü'l-Ülemâ			1
	Kitabu Mecmu'âtın min ilmi'l-Hadis			1
	Kitabü't-Telhis Tahrîcü'l- Ehadisü'l-Keşşâf			1
	Kitabü'l Mûtemed			1
	Kitabü'l-Muntakâ fil Ahkâm			1
	Nihâyetü'l-Hadis			4
	Kitab Sireti Seyyid el Beşer			1
	Usulî Fahrü'l-İslam	El Pezdevî		8
	Kitabü'l-Keşşâf	El Pezdevi		9
	Şerhü'l-Pezdevi			1
	Kitabü'l-Keşşâf Şerhi	El Pezdevî		2

OSMANLI İSTANBULU VI

Sıra No	Kitap İsmi	Yazar	Müstensih/ Hattat	Cilt
	Kitabü'l-Serahsî			2
	Kitabu Metnü'l-Muğni			7
	Kitabu Fethü'l-Müncî fi Şerhü'l-Muğni			2
	Kitabu Muğni fi Şerhü'l-Muğni			1
	Kitabu Şerhü'l-Muğni	Ömer bin Ahmed bin eş Şibli	İbrahim bin Halil bin Tarikî	1
	Kitabu Mecmû Fevâidi Şerhü'l-Muğni		Şaban Bin Murad	1
	Kitabu Şerhü'l-Muğni	Sıracceddin el Hindî		1
	Metnü'l-Menâr		Ahmed bin Ömer	4
	Cami'u'l-Esrar fi Şerhi Menâr			5
	Keşfü'l-Esrar fi Şerhi Menâr			3
	İfâdetü'l-Envâr fi İda'eti Usulü Menâr			1
	İfâdetü'l-Envâr fi Şerhi Menâr			2
	Ferâh'ü'l-Menâr	İbn-i Malik	İshak bin Bayezid	1
	Kitabu Şerhi Menâr	İbn-i Malik		2
	Ferâh'ü'l-Menâr	Şerif bin Kemal bin Hasan bin Ali		1
	Kitabu Şerhi Menâr	Mehmed bin Ahmed el Hindî	Müellif Hattı	1
	Metnü'l-Muhtasar	İbnü'l Hacib		2
	Şerhi Muhtasar	İbnü'l Hacib el Kadı İzzed		7
	Haşiyetü'l-Şerhü'l-Adut	Seyfeddin el Buhari		4

FATİH SULTAN MEHMED'İN SAHN-I SEMÂN MEDRESELERİNE
VAKFETTİĞİ KİTAPLAR

Sıra No	Kitap İsmi	Yazar	Müstensih/ Hattat	Cilt
	Şerhi Muhtasar (Mecmû 2 Kitap)	İbnü'l Hacib el Mavlana Kemaleddin el Hanifi		1
	Şerhi Ahısketi			4
	Kitabü't-Tahkik fi Şerhi Ahısketi		Mahmud bin Abdullah	1
	Kitabü't-Tahkik			3
	Şerhü'l-Bedâyi			2
	Kitabu Füsulü'l-Bedâyi	Mevlana Şemseddin el Fenari		1
	Kitabu Telvih			6
	Kitabu Tevzih			4
	Kitabü's-Siracü'l-Vehhac fi Şerhü'l-Minhâc (Mecmû 2 Kitap)		Ömer bin Abdurrahim	1
	Şerhü'l-Minhâc (Mecmû 2 Kitap)			2
	Kitabu Şerhi fi İlmi'l-Ûsul			1
	İlmü'l-Ûsul (Mecmâ 2 Kitap)		Abdurrahman bin Mehmed bin Ali	1
	Şûruhi Ûsulü Fıkh			1
	İlmü'l-Ûsul			1
	Kitabü'l-Mustesfâ fi Ûsulü's-Şâfi	İmam Gazali	Mağribi	1
	Ez Zâhire			7
	Kitabü'l-Hidâye			14
	Kitabü'l-İnâye fi Şerhü'l-Hidâye	Mevlana Ekmeleddin		6
	Kitabü'n-Nihâye fi Şerhü'l-Hidâye			11
	Kitabü'l-Kifâye fi Şerhü'l-Hidâye			1
	Gâyetü'l-Beyân			7

OSMANLI İSTANBULU VI

Sıra No	Kitap İsmi	Yazar	Müstensih/ Hattat	Cilt
	Kitabu Şerhü'l-Hidâye			2
	Metnü'l-Vâfi			4
	Kitabü'l-Kâfi fi Şerhü'l-Vâfi			14
	Hülâsatü'l-Fetevâ			8
	Mecmûa'î Fetevâ			9
	Kınyetü'l-Fetevâ			8
	Tetimmatü'l-Fetevâ			2
	Minyetü'l-Müfti			4
	Fetâvâ-i Bezzâzî			5
	Fetâvâ-i Ebülleys			2
	Kitabü'l-Büyu'		Ömer bin Mesud Mehmed	1
	Fetevâ-i Kadı Han		Cuma bin Mehmed	1
	Fetevâ-i Tatar Han			1
	Fusûli İmâdî			8
	Fusûli Uşruşenî			6
	Câmiu'l-Fusûleyn	Kadı Simavna	Mustafa bin İbrahim bin Mecid	1
	Mebsub			22
	Adabü'l-Kadı			1
	Kitabü'l-Muhît			10
	Kitabü'l-Muhît el Serahsi			2
	Metnü'l-Muhtasar			2
	Metnü'l-Muhtasar fi Şerhi Muhtasar			6
	Metnü'l-Bihâr ez Zahirâ			7
	Metnül Dürer el Bihâr		Ahmed bin Salih	1
	Şerhü'l-Dürer el-Bihâr			2

FATİH SULTAN MEHMED'İN SAHN-I SEMÂN MEDRESELERİNE
VAKFETTİĞİ KİTAPLAR

Sıra No	Kitap İsmi	Yazar	Müstensih/ Hattat	Cilt
	Şerhü'l-Bihâr		Ahmed bin Ahmed bin Salih	1
	Metnü'l-Manzûme		Salih Bin Süleyman	2
	Şerhi Manzûme			6
	Kitabü'l Müsfi? Şerhi Manzûme			2
	Kitabü'l-Muhtelif Fî Şerhi Manzûme			1
	Kitabü'l-Muhtelifi Rivayet fî şerhi Manzûme		Abdurrahman bin Ömer	1
	Kitabü'l-Menşûr fî Şerhi Manzûme		Abdullah bin Mahmud bin Celal	1
	Kitabü'l-Multekal Bihâr Fî şerhi Manzûme		Yusuf bin Halil el Buhari	1
	Kitabü'l-Muhtelifü'l Fıkh			1
	Kitabü'l-Muhtelifü'l Rivayet			2
	Metnü'l-Vikâye			9
	Şerhü'l-Vikâye			7
	Kitabü'l-İstiğna'î fî Şerhü'l-Vikâye			1
	Kitabü'l-Tevfik fî Şerhü'l-Vikâye		İbrahim bin Emirza	1
	Şerhü'l-Vikâye			1
	Metnü'l-Nafi			3
	Kitabü'l-Mustasfâ fî Şerhü'n-Nafi			4
	Metnü'l-Mecmûâ'			1
	Mecmâ'û'l-Bahreyn			6
	Şerhi Mecmâ'û'l-Bahreynü'l-Musannef/ 1. Cild		Mehmed el Mesudî	1
	Şerhü'l-Mecmâ'û'l-Musannef			3
	Şerhü'l-Mecmûâ			2

OSMANLI İSTANBULU VI

Sıra No	Kitap İsmi	Yazar	Müstensih/ Hattat	Cilt
	Kitabü'l-Usûl (Mecmû 2 Kitap)	Cemaleddin el Aksarayî	Abdullah el Kayserî	1
	Câmi'ü'l-Kebir			6
	Şerhi Câmi'ü'l-Kebir			1
	Şerhi Telhisi Câmi'ü'l-Kebir			2
	Câmi'ü's-Sağîr			7
	Şerhü'l-Câmi'ü's-Sağîr			3
	Kitabü'l-Kudûrî			2
	Şerhü'l-Kudûrî			5
	Mecmû' Rivayet fi Şerhü'l-Kudûrî (Mecmû 2 Kitap)			1
	Metnü'l-Kenz			1
	Şerhi Metnü'l-Kenz			5
	Cevâmi'ü'l-Fıkh			2
	Fetevâ'i İ'tâbî?			1
	Fetevâ'i Kebîr			3
	Fetevâ'i Sagîr			2
	Kitabü'l-Ziyâdatü'l-Kadı Han			1
	Kitabü'l-Muhtasarü'l-Ziyâdat		Yusuf bin İsa bin Süleyman	1
	Şerhü'l-Ziyâdatü'l-Kadı Han			1
	Şerhül-Ziyâdatü'l-Meg'âbi?		Mehmed bin Mehmed bin Mahmud	1
	Kitabü'n-Nevâzil			1
	Mecmâ'u'l-Nevâzil			3
	Vakıatü'l-Mevlana Hüsameddin			1
	Şerhüt-Tecrid			3
	Esirü'l-Kebîr			3
	Şerhü'l-Letaifu'l-İşârat			1
	Umdetü'l-Fetevâ			2

FATİH SULTAN MEHMED'İN SAHN-I SEMÂN MEDRESELERİNE
VAKFETTİĞİ KİTAPLAR

Sıra No	Kitap İsmi	Yazar	Müstensih/ Hattat	Cilt
	Muinü'l-Hükkâm	Tayyaruddin el Hüseyin	İbrahim bin Yusuf bin Ömer	1
	Et te'sis Fıkhü'l-Ebilleys		Mehmed bin Mehmed	1
	Kitabü'l-Mufassal fi Fıkh			1
	Kitabü'l-Bahr fi Fıkh			1
	Kitabü'l-Mübteğâ? el Fıkh			1
	Kitabü't-Tecnis ve'l-Mezîd			1
	Ed Dürrat'ül Mudi'e			1
	Kitabü't-Talibetü't-Talebe			1
	Kitabu Şerhi Nükât			1
	Kitabu Şerhi el Mükemmile?		Mehmed bin Said el Selâme	1
	Uyûnü'l-Mezâhib		Mehmed bin Hasan Hacı Turhanî	1
	Münyetü'l-Musallî ve Gunyetü'l-Mübtedî		Ahmed el Münzeri el Mısri	1
	Tavzih fi şerhi mukaddimetü'l-Ebilleys	Mustafa bin Zekeriya bin Amiş el Kirmanî	Ahmed bin Hüseyin	1
	Şerhü'l-Nikâye el Fıkh	Mevlana Vacid	Numan bin Abdulvacid	1
	Fetevâ'i Timurtaş		Şaban bin Şeyh Gecer?	1
	Fetâvü'l-Kadı			1
	Kitabü'l-Fetevâ			2
	Kitabü'l-Fıkh			9
	Kitabü'l-Manzume fi Fıkh			2
	Metnü'l-Ferâiz es Sirâciye			5
	Kitabu Tenvir es Sirac fi şerhi Ferâiz es Sirâciye		Ahmed bin Mahmud es Samanî	1

OSMANLI İSTANBULU VI

Sıra No	Kitap İsmi	Yazar	Müstensih/ Hattat	Cilt
	Kitabu Şerhi Ferâiz			3
	Kitabu Şerhi Ferâiz 'ül-Manzum	Hasan el Kayseri		1
	Kitabu Fevâid Min Şerhi Ferâiz			1
	Kitabu Metnü'l-Havî fî Fıkhü'l-Şâfi			5
	Nücûm el Tâc fî Şerhi'l-Minhâc			2
	Kitabü'l-Vâsıt fî Fıkhü'l-Şâfi			2
	Şerhü'l-Tenbi' fî Fıkhü'l-Şâfi			1
	Nihayetü'l Uzmâ		İbrahim bin İshak	1
	Fetâvâ'i İbn-i Salih		Abdullah bin Mehmed	1
	Müfidü'l-Hükkâm			1
	Fıkhü'l-Şâfi			1
	Kitabü'l-Camî	İbn-i Hacib		1
	Kitabü'l-Kavaid			1
	Metnü'l-Mevâkıf			6
	Kitabü'l-Mevâkıf			1
	Şerhü'l-Mevâkıf	Seyfeddin Buhari		3
	Metnü'l-Mülâhhas			1
	Şerhü'l- Mülâhhas			3
	Metnü'l-Tevâli' el İberî			1
	Şerhü'l-Tevâli'			6
	Haşiyetü'l Es Seyyid Ali Şerhül Tevâli' el İsfahani			1
	Şerhü'l-Makâsid	Mevlana Sadeddin		2
	Kitabü'l-Hayat Şerhü'l-Makâsid			1
	Kitabü'l-İzahü'l- Makâsid			1

FATİH SULTAN MEHMED'İN SAHN-I SEMÂN MEDRESELERİNE
VAKFETTİĞİ KİTAPLAR

Sıra No	Kitap İsmi	Yazar	Müstensih/ Hattat	Cilt
	Metnü'l-Akaid ve Şerhü'l-Akaid	Mevlana Sadeddin		1
	Metnü'l-Akaid ve Şerhü'l-Akaid Hikmet	Mevlana Sadeddin		1
	Şerhü'l-Akâid (Mecmû 2 Kitap)	Mavlana Sadeddin		4
	Şerhü'l-Tecrid	Şemseddin İsfahani	Mehmed bin Hüseyin bin el Hac Mehmed Şah	1
	Haşiyetü'l-Şerhü'l-Tecrid	Seyyid Şerif	İvaz Bin Doğan	1
	Haşiyetü'l-Tecrid	Seyyid Şerif		1
	Metnü'l-Sahâif min Şerhi Maârif	Mehmed bin Abdurrahman bin Ahmed		1
	Kitabü'l-Maârif fi Şerhü'l-Sahâif		Said bin Mahmud	2
	Metnü'l-Umde ve Teâlîmi el Müteâlim Şerhü'l-Umde			1
	Şerhü'l-Umde		Mehmed bin Halil	1
	Şerhi Yekülü'l-'Abd (Mecmû 3 Kitap)	Mevlana Ahmed bin Ömer		1
	Mebâhisü'l-Maşrîkiyye			1
	Telhisü'l-Muhassal		Mehmed bin Ebû ..lî	1
	Kitabü'l-Erbâin Er-Râzî		Mehmed bin Ebû Bekir el Tebrizî	1
	Keşfü'l-Yakîn		Ahmed bin Hasan bin El	1
	Şerhü'l-İşârat li Havâce			5
	Kitabül İşârat li Havâce			1
	Kitabü'l-Muhâkemât	Mevlana Kutbuddin		2
	Şerhü'l-Hikmetü'î 'Ayn			1

OSMANLI İSTANBULU VI

Sıra No	Kitap İsmi	Yazar	Müstensih/ Hattat	Cilt
	Havaşi Şerhü'l-Hikmetü'i 'Ayn			2
	Şerhi Bidâye'i Hikmet (Mecmû 2 Kitap)			1
	Tuhfetü'l-Atlab min İlmü'l-Hikmet (Mecmû 5 Kitap)			1
	Kitabü'l-Muteber fi İlmü'l-Hikmet			1
	Metnü'l-Mefâtiḥ/ 1. Cild			6
	Şerhü'l-Mefâtiḥ	Seyyid Şerif		10
	Telhisü'l-Mefâtiḥ	El Kazvinî		2
	Şerhü'l-Mefâtiḥ et Telhisü'l-Mefâtiḥ			4
	Hâşiyetü'l-Seyyid Ali ... Telhisü'l-Mefâtiḥ			1
	Hâşiyetü'l-Mefâtiḥ (Mecmû)			1
	Telhisü'l-Mefâtiḥ	Mesih Şahabeddin	Mahmud Bin Osman	1
	Şerhi Muhtasar el Mefâtiḥ			2
	Şerhi Muhtasar Telhisü'l-Mefâtiḥ			2
	Kitabü'l-Telhis			1
	İzahü'l-Me'ânî			3
	Şerhi İzahü'l-Me'ânî	Mevlana Cemaeddin el Aksarayi		2
	Metnü'l-Lübbü'l-Arab	Esseyyid Abdullah		2
	Şerhü'l-Lübbü'l-Lübâb	Esseyyid Abdullah		9
	Şerhü'l-Lübâb			1
	Kitabü'l-Lübâb fi Şerhü'l-Lübâb			1
	Kitabü'l-Mufasssal fi Nahiv	Carullah Allame		8
	Kitabü'l-İzâh Mufasssal fi Nahiv			2

FATİH SULTAN MEHMED'İN SAHN-I SEMÂN MEDRESELERİNE
VAKFETTİĞİ KİTAPLAR

Sıra No	Kitap İsmi	Yazar	Müstensih/ Hattat	Cilt
	Kafiyetü'l ? Nahiv (Mecmû 4 Kitap)			1
	Kitabü'l-Avamil (Mecmû 5 Kitap)			1
	Kitabü'l-Maksud ve Sarf (Mecmû 3 Kitap)	İzzedin el Zencânî		1
	Kitabü'l-Maksud (Mecmû 3 Kitap)			1
	Kitabu Şerhi Kafiyetü'r-Ridâeddin			1
	Kitabu Şerhi Kafiyetü'l-Çarperdi			3
	Kitabu Şerhi Kafiyetü'l-Mecid (Mecmû 2 Kitap)			1
	Kitabu Şerhi Kafiyetü'l-Hacib			1
	Kitabu Şerhül Mutavassıtü'l-Kafiye (Mecmû 8 Kitap)			1
	Kitabu Şerhi Mutavassıt			1
	Kitabu Hâşiyetü'l-Mutavassıt (Mecmû 4 Kitap)			1
	Şerhül Kafiyetü'l Gayrı Meşhûr			1
	Kitabü'l-Sâbih ve Şerhü'l-Mesâbih			1
	Zav'ül-Mesâbih			2
	Fusûlü'l-Nahiv			1
	Kitabü'l-Mu'nîl Lebib		Mehmed bin Ahmed	1
	Kitabü'l-Minhac			1
	Kitabu Şerhi Şâfi fi İlmî Sarf			1
	Kitabu Şerhi Haruniyye Müsemmâ		Nizami bi Ahmed bin Şeyh Mümin	1
	Kitabu Şerhi Haruniyye	Şemseddin Nigarî		1
	Sihâhü'l-Cevherî			4
	Muhtasar Sihâhü'l-Cevherî			1

OSMANLI İSTANBULU VI

Sıra No	Kitap İsmi	Yazar	Müstensih/ Hattat	Cilt
	Faik'ül Lügat			1
	Faik'ül Lügat			1
	Mücm'e'l-Lügat			1
	Masadirü'l-Lügat			1
	Lügatı Arabiyye			2
	Müselles Lügat (Mecmû 5 lügat)			1
	Şerhül Enmûzecü'l-Ulûm			1
	Şerhü'l-Metâli'	Mevlana Kutbeddin		2
	Şerhi Tasavvuratü'l-Metâli'	Mevlana Kutbeddin		2
	Hâşiyetü's-Seyyid Ali (Mecmû 5 Kitap)			1
	Hâşiyetü'l-Şerhül Metâli'			3
	Şerhi Risaletü'l-Şemsiyye			1
	Şerhü'l-Şemsiyye	Mevlana Kutbeddin		2
	Hevâşi Şerhi Risaletü's-Seyyid			1
	Şerhi Tecrid fi İlmü'l-Mantık			1
	Hısnü'l-Hâsin? (Mecmû 2 Kitap)	İbnil Cezerî		1
	Ravzâtü'l-Muttakin	Bin Malik		1
	Ravzâtü'l-Envâr	Hoca ()		1
	Menâkıbü'l-İmâm-ı Âzam ve Ashab r.a.			1
	Nasihâtü'l-Mülk			1
	Kitabu Hulûsü'l-Halise			1
	Câmî Afât el Lisân (Mecmû 2 Kitap)			1
	Avarifü'l-Meârif			1
	Aynü'l-Kudât el-Hemedâni			1
	Kitabü'l- Lemhâ fi Mârifetü'l-Huruf			1

FATİH SULTAN MEHMED'İN SAHN-I SEMÂN MEDRESELERİNE
VAKFETTİĞİ KİTAPLAR

Sıra No	Kitap İsmi	Yazar	Müstensih/ Hattat	Cilt
	Kitabu Telvih ilâ Esrârı Tenkih fî İlmü't- Tıb			1
	Kitabu Tasrif fî İlmü't- Tıb			1
	Kitabu Şerhü'l-Adabü'l-Bahs el Bihiştî (Mecmû 3 Kitap)			1
	Kitabu Şerhül İläkî Essemnanî (Mecmû 2 Kitap)			1
	Kitabu Şerhül Çâmî'nî Kadıızade			1
	Kitabü't-Tezkire fî İlmil Hey'e			1
	Kitabü't-Tezkire			1
	Şerhi Tezkiretüs-Seyyid			1
	Şerh Si Faslı İlmî Nucûm			1
	Şerhi Si Faslı Eydanül Farisî			1
	Şerhi Si Faslı Eydan	Mevlana Vacid		1
	Kitabu Farsî	Mevlana Sultan Veled Celaleddin Hüdavendigâr		1
	Kitabu Farsî fî İlmü'l-İnşâ			1
	Kitabü'l-Medhal fî İlmî Nucûm bâ Farsî (Mecmû 2 Kitap)			1
	Kitabü't-Tahrirül Iklides			1
	Divanı Ebû Verdî (Mecmû 2 Kitap)			1
	Kitabü'l-Vakiât			1
	Tarihi Cengiz Han			1
	Şerhi Kaside-i İbn-i Fard			1
	Şerhi Fusûs			1
	Risale'î Ebû Osman Amr bin el Cahiz			1

Vikaye Adlı Eserde Fatih'in Tuğrası

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

الحمد لله الذي جعل لنا كتاب الكرم موعوداً ومحفظة لا ينطق فيه اليه التزييف والتبديل
والصكوة والسلام على رسول الله الذي جعل حديثه مستمراً ومرئوخاً اليه
لا يقر فيه الوضوء والتحويل وعلى آل وصحبه الذين جعلوا سنة رسول الله
أحاديثهم وأحاديثهم سننهم ومضاهي آياتهم وطريقهم وسلوك سننهم
ما حكمت الأفاضل من بركاتهم والاراق بزينة الارفا
فإن الله سبحانه وتعالى وفق السلف الصالحين من علماء مائة جيب
ليزلي بهم في الوقوف على مدارك كلامه القديم ومعالجته واعتقده
على ما قد حدثت به في فوايد فخرها في توحيد الأصول وتقرير
الروايل وتفسيرها في الأصول والبرهان والحدود والحدود
وتقسيمها في القواعد بحيث تنفع ما يحتاج اليه المسلمون في الوقوف على الأحكام
التي هي من أسرار الله تعالى في كل ما يتعلق بالدين والدار الآخرة
منهم من الخليلين بين الناس فترى في كل من من العلوم الشرعية
تقسيمها وتصنيفها أصولها وفروعها وما يتوقف عليه من العلوم
العربية والعقود الأدبية كالتبسيط والتمهيد والتمهيد والتمهيد
محققة بسيطة وموجزة فخرت به من فاضلهم فاصبحت بذلك
رباع العلم موهوبة الألف وأصبحت ربا من الفصول المطبوعة الألف
وملكها يربها بالشان الأخر الزمان فوجب علينا الاعتناء
بشأن كتب العلوم والشرعية سيما من مقلانها وأنتانها والتمهيد والتمهيد
وأحاديثها التي تعللها وأنتانها فكانت كونهت إمامة الأئمة شوية نظير
وجراء أو في نيتي لكل من يرغب في الصالحات أن لا يخلعها
مما خلق به العلم الجليل ليستوجب الأجر الجزيل وموئبة ذلك من
بين أول النبي ووجهه الجي وأصحاب العقول العافية والبر والتقوى
الصافية السلطان السعيد المشهور السلطان ابن السلطان السلطان
محمد خان ابن السلطان ملا خان سقاه الله تعالى كتابه فخرنا
واسكنه فردوس جنات ولا نحمد الله وجعل عقابه خير من أولاه
ذاهبة مائة في إمامه مرام البرهان وعزيمته فقيه فاعلمت معالم
شريعة سيد المرسلين عليه الصلوة والسلام وعلى آله وصحبه والتكبيرين
بالعلماء الذين فجع إمامنا من تفسير الكتب ونوونها من حراز الصحف
بحيث قلنا يتفق لاحد من البرهان ووضعها في زمانه حامد الزمان
في مدة تعلقه في الأزمات في ظل صاحبها بحمته ووقوفها على
مدارس الثمان التي تسمى بنفها أن الزمان ثم اقتدى بهذا السلطان
الكريم العفان والجد الفاضل في هذا العلم الجليل طائفة من أصحاب البرهان
وطلاب الأزمات فوقفوا كتبهم ووضعوا في تلك الأزمات طلباً للعلم
في النوايب يوم الحنف والحساب نيل هذه الكتب بذلك منقلاً
وحاصر انتفاع الناس بها كما وكان ذلك الكتب محفوظة في تلك
الأزمات يابري الحفظ الزمان من ذلك السلطان الكرم لهم معالم على ضفة
الحفظ والتفقد ورسم لهم بزم على عمدة الطبطبة والتعريف فقام
كل واحد منهم على هذه الحالة في مدة من عهده ونوونه من دهره التي

نوبت الحفظ الى رجل يحق اسد الحجة فقام هو أيضاً على هذه الحالة
سنتين من عهده ثم بدال الفرائض والأفعال من هذه الحالة والنووه
الى دار السلام والارخال فقام آل الامر الى هذا ورد الى الأمر من قبل
من امره حتى وأما عهدهم بنفست تلك الكتب والشريعة على لها
فسارعت الى قبول الأمر وبأورثت الى الخوف من عهده فاقبعت
خزانة الكتب ونظرت الى كل كتاب كتاب لبراهن الفضول والابواب
والصلحت ما يجب اصلاحه بحسب الامكان بتميز الاسامي وتعيين
الاعيان فحصل بذلك كتب انتظام حديد والتمام شديدة و
طبقت ما في الرفق من الذين يحب اصلاح الحول الفاضل المصوم
الشريفة بن شاه طيبر ابن التناودي حين كان مأموراً بتفتيش تلك
الكتب وكسب الأخر حافظ الكتب الفاضل حيثما كانا منه من
عند نفسه وترتيب ترتيباً حسناً ليسهل عليه حفظ الكتب على ما يجب
في الخزانة وعلى ما يابري في اريد المراد من يومية فانطق عليها
فقد رت دتمه حافظ الكتب المذكور عن عهده الكتب ثم ان امره ان
الكتب دفنوا جزئياً في الكتب على ما وجهها ليوصل في الخزانة العامة
كانت وتارت ترتيب دفن حافظ الكتب المذكور كونه احسن ترتيباً
من الرقعة الآتية وايسر تعالماً واسهل تناو ولا في الله سبحانه والوفى
بالتوفيق والياد السيد الحقيقي

نمر حوزة الافر التوير حلف في سوس قبل
جاء بجر الله سبحانه فائقا در افر قبل
لها اذ علم ذلك من محمد حفر الكرم
الامة تفتيش هذه الكتب ببا حذر الله في كل
من قبل نزل الامر بذكر اجباه الله الخ الزمان

تفصیل کتب التفسیر من او قاف السلطان محمد خان
اسکندر اللہ تعالیٰ فی اعلیٰ صوفی الجلسان
عدد مجلدات

کتاب الکشاف فی غایۃ اللغات العربیۃ عام بدین زلی سرتھ مجلد اول نصف
کلام قریم سرتھ بانڈھ نصف تیرہ سیاہ ابرہ خطک بانڈھ سلطان کاغذ
تامنہ سیاہ جلد و وقف سلطانی درت بوز کسرتھ

الکشاف
وہی علیٰ

کتاب الکشاف ایضاً عام من اول الہ اموزہ خطک بانڈھ اول و دوم
سرتھ بانڈھ اول و دوم کلہ سرتھ کلہ کشف فی تفسیر القرآن
دیوبانڈھ و متقی کاغذ جلد و وقف سلطانی اوج بوز کسرتھ

کتاب الکشاف ایضاً عام ہندی کاغذ و زرہ بانڈھ و متقی کاغذ
مطب عام و جلد و وقف سلطانی التی بوز کسرتھ بروق

کتاب الجلال الاول ایضاً من الکشاف فی التفسیر من اول الہ اموزہ
خطک بانڈھ اول و دوم کلہ سرتھ بانڈھ اول و دوم کلہ سرتھ
تیسرا عام ہندی کاغذ و زرہ بانڈھ و متقی کاغذ جلد و وقف سلطانی
اوج بوز کسرتھ

کتاب الجلال الاخر ایضاً من الکشاف من اول سورۃ الکہف الہ اموزہ
من اول الہ اموزہ خطک بانڈھ اول و دوم کلہ سرتھ بانڈھ
تامنہ قرمشہ شیل کاغذ مقوی جلد و وقف سلطانی اوج بوز کسرتھ

کتاب الجلال الاول ایضاً من الکشاف الہ اموزہ الہ کیف بخطک
المتصدی سرتھ کاغذ قرمشہ جلد و وقف سلطانی اوج بوز کسرتھ

کتاب الجلال الاخر ایضاً من الکشاف من اول سورۃ مریم الہ اموزہ
من اول الہ اموزہ سرتھ ہندی فی اول سرتھ شریف سیاہ متقی کاغذ
سرتھ کاغذ تامنہ قرمشہ سیاہ جلد و وقف سلطانی اوج بوز کسرتھ

کتاب الجلال اول ایضاً من الکشاف الہ اموزہ الہ کیف و متقی
کاغذ مقوی جلد و وقف سلطانی اوج بوز کسرتھ

کتاب الجلال الثالث ایضاً من الکشاف من اول سورۃ مریم الہ اموزہ
سرتھ نصف شیل کاغذ مقوی جلد و وقف سلطانی اوج بوز کسرتھ

کتاب الجلال الاخر

کتاب الجلال الاخر ایضاً من الکشاف من اول سورۃ جن الہ اموزہ
سرتھ نصف شیل کاغذ مقوی جلد و وقف سلطانی اوج بوز کسرتھ

کتاب الجلال اول ایضاً من الکشاف الہ اموزہ الہ کیف
بنام سرتھ کاغذ جلد و وقف سلطانی اوج بوز کسرتھ

کتاب الجلال اول ایضاً من الکشاف من اول سورۃ الحجر الہ اموزہ
نصف شیل کاغذ مقوی جلد و وقف سلطانی اوج بوز کسرتھ

کتاب الجلال اول ایضاً من الکشاف الہ اموزہ الخلیفہ
کاغذ الخلیفہ الخلیفہ من اول سورۃ الحجر الخلیفہ من خطک
چھوڑا سرتھ و سیاہ و امانتین من صغیر الہ اموزہ و متقی کاغذ
جلد و وقف سلطانی اوج بوز کسرتھ

کتاب الجلال اول ایضاً من الکشاف الہ اموزہ الہ کیف
خطک بانڈھ اول و دوم کلہ سرتھ بانڈھ اول و دوم کلہ سرتھ
درت بوز کسرتھ

کتاب الجلال اول ایضاً من الکشاف من اول سورۃ الاعراف الہ اموزہ
سرتھ نصف شیل کاغذ مقوی جلد و وقف سلطانی اوج بوز کسرتھ

کتاب الجلال الثالث ایضاً من الکشاف من اول سورۃ الحج الہ اموزہ
حشیش نصف شیل کاغذ جلد و وقف سلطانی اوج بوز کسرتھ

کتاب الجلال اول من الکشاف اول سرتھ من اول سورۃ نوح
لہذا الہ اموزہ الہ کیف سرتھ نصف شیل کاغذ
مقوی جلد و وقف سلطانی اوج بوز کسرتھ

کتاب الجلال الاخر ایضاً من الکشاف من اول سورۃ الاحزاب
القدیم و متقی کاغذ شیل کاغذ مقوی جلد و وقف سلطانی
اوج بوز کسرتھ

کتاب الجلال الاخر ایضاً من الکشاف فی خطک الہ کیف
و متقی کاغذ جلد و وقف سلطانی اوج بوز کسرتھ

کتاب الجلال اول من الکشاف من اول سورۃ التہ
و متقی کاغذ جلد و وقف سلطانی اوج بوز کسرتھ